

VI.

A COLLEGIUM
SZABÓ MIKLÓS
IGAZGATÓSÁGA ALATT
1935–1944

LE COLLÈGE SOUS LA DIRECTION
DE MIKLÓS SZABÓ
DE 1935 À 1944

Bár a minisztériumban más lehetséges jelöltek is felmerültek, Szabó Miklós igazgatói kinevezését a curator mellett a Collegium tekintélyes egykori növendékei is támogatták. Munkáját 1940-től aligazgatóként Tomasz Jenő segítette, aki később, az ostrom hónapjaiban lényegében maga vezette a Collegiumot. Teleki Pál 1941-es tragikus halálát követően felmerült, hogy a curator tisztelet Hóman Bálint töltsé be. Ez azonban nem valósult meg, így 1944 folyamán heves politikai támadások érték az internátust.

A Szabó-érában megnőtt az alsóbb társadalmi csoportokból érkező collegisták száma, részben a „*Kitűnőek iskolája*-vita”, részben a tanári pálya elismertségének csökkenése miatt. Ezek után a kultuszárca 1942-ben átalakította a collegiumi státuszok finanszírozását. Teleki Pál egykori javaslatainak megfelelően a nemzetnevelés jegyében megjelent az intézeti oktatásban a művészettörténet, a néprajz és a filozófia is. Az „új” és a „rég” Collegium képzési rendszerének különbségeit Veress Pál 1941-es tanári jelentésében szemléletesen foglalja össze. A tanári kar munkáját 1936-tól seniorok segítették. A collegistákat az igazgatóság a *Fogadalom* című nyilatkozattal igyekezett a szélsőséges politikai mozgalmaktól távol tartani.

1944–1945 folyamán a Collegium válságos helyzetbe került: az igazgatót hivatalából elmozdították, az épület egy részét a minisztérium lefoglalta, majd katonaságot szállásoltak be, az ostrom alatt pedig súlyosan megrongálódott.

Bien qu'il ne fût pas le seul candidat à avoir été retenu par le ministère pour le poste de directeur, Miklós Szabó jouissait à la fois du soutien du curateur et de l'appui des anciens élèves du Collège Eötvös, devenus depuis des chercheurs renommés dans leur domaine respectif. Nommé directeur du Collège, il fut dès 1940 épaulé par Jenő Tomasz, qui assura dans les faits la direction de l'établissement pendant les quelques mois que dura le siège de Budapest. En 1941, après la mort tragique de Pál Teleki, premier ministre de Hongrie et curateur du Collège, le nom de Bálint Hóman fut évoqué comme éventuel successeur à ce poste. Cette proposition resta toutefois sans suite et le Collège se verra exposé à des attaques politiques de grande ampleur au cours de l'année 1944.

La proportion des étudiants issus de familles modestes augmente sous la direction de Miklós Szabó, en partie à cause de la polémique autour de l'*École d'excellence* ; en partie aussi à cause d'une perte de prestige de la carrière professorale. Poussé par ces considérations, le ministère modifia en 1942 le financement des places d'étudiant. De plus, des cours d'histoire de l'art, d'ethnographie et de philosophie furent intégrés au programme des étudiants, afin de leur donner une formation plus généraliste et laissant une place à la culture nationale, conformément à ce qui avait déjà été proposé par Pál Teleki. Dans son compte rendu daté de 1941, un des professeurs, Pál Veress, décrit en quelques phrases évocatrices ce passage du « vieux » au « nouveau » Collège. À partir de 1936, les professeurs furent assistés par des élèves seniors. À cette époque, le directeur demande aux étudiants de signer une déclaration intitulée « *Væu* » pour les détourner des mouvements politiques extrémistes.

En 1944–1945, une grave crise survint et le directeur fut démis de ses fonctions. Une bonne partie du bâtiment fut occupée par le ministère, puis transformée en caserne temporaire et subira de graves dégâts au cours du siège de la ville.

121. (Falon/70) Az igazgatói lakosztály szalonja

(Sur le mur/70) Salon de l'appartement du directeur

122. (VI/71) 43/1935. Teleki Pál curator levele a vallás- és közoktatásügyi miniszternek Szabó Miklós igazgató díjazása ügyében. Budapest, 1935. június 7. MDKL 40. doboz 67. dosszié. (A következő oldalon)

(VI/71) 43/1935. Lettre du curateur Pál Teleki au ministre de l'Instruction Publique et des Cultes au sujet de la rémunération du directeur Miklós Szabó. Budapest, le 7 juin 1935, MDKL boîte 40, dossier 67. (Voir page suivante)

Gombocz halálát követően csak látszólagosan volt egyértelmű Szabó Miklós igazgatói kinevezése. A minisztériumnak saját jelöltjei voltak Láng Nándor és Gyulai Ágost személyében. Szabó kinevezését két tényező könnyítette meg: az Eötvös Collegium Volt Tagjai Szövetségének tekintélyes tagjai mellé álltak, és Teleki Pál curator is támogatta a jelölését. Szabó Miklós elődeivel ellentétben maradt a collegiumi tanárként elért VI. fizetési osztályban, amely egyéb főiskolai jellegű intézetekhez képest súlyosan rombolta a Collegium presztízsét. Később több kísérlet is történt arra, hogy kinevezést nyerjen az V. fizetési osztályba. Ez végül 1939 decemberében történt meg.

Malgré les apparences, la nomination de Miklós Szabó au poste de directeur, après la mort subite de Gombocz, ne fit pas l'unanimité : le ministère avait ses propres candidats, Nándor Láng et Ágost Gyulai. Pourtant, deux facteurs favorisaient la nomination de Szabó : le soutien des membres les plus éminents de l'Amicale des Anciens Élèves du Collège Eötvös ainsi que celui du curateur Pál Teleki. Contrairement à ses prédécesseurs, Szabó resta toutefois dans la catégorie de paiement VI qu'il avait atteinte en tant que professeur du Collège. Cela nuisait grandement au prestige du Collège par rapport aux autres établissements ayant un statut d'école supérieure. Dans la période qui suivit sa nomination, plusieurs tentatives furent faites pour obtenir son reclassement dans la catégorie de paiement V, qu'il finit par obtenir en décembre 1939.

H3/1935 Sz. 105
.....SZ.

Bp. 1935. június 7.

Nagyméltóságú Miniszter Ur!

A Kormányzó Ur Ó Főméltósága Dr. Szabó Miklóst a VI. fiz. osztályban való meghagyással az Eötvös Collegium igazgatójává nevezte ki. E legfelsőbb elhatározással kapcsolatban van szerencsém Nagyméltóságodnak azt az előterjesztést tenni, hogy nevezett igazgató lakáspénze a Collegium épületében levő igazgatói lakás elfoglalása után is meghagyassék részére, amit a következő okokból méltányosnak tartok.

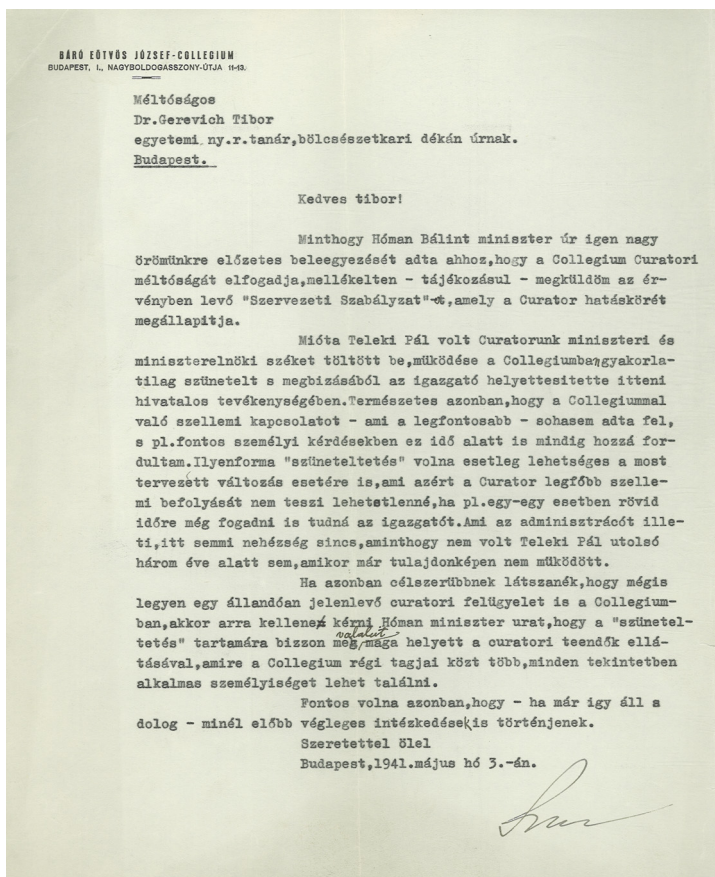
Megboldogult Gombocz Zoltán az Eötvös Collegium igazgatójává történt kinevezése után ugyancsak kérte lakáspénzének meghagyását, főképp azzal az indokolással, hogy a Collegiumban megforduló és megszálló hazai és külföldi előkelőségek fogadása, valamint általában a Collegium igazgatójának társadalmi helyzete bizonyos kötelezettségekkel jár, melyeknek teljesítésére az igazgatónak semmiféle fedezet sem áll rendelkezésére, tehát ezek anyagilag őt terhelik. A vallás- és közoktatásügyi miniszter ur annak idején ezt az érvelést méltányolta és néhai Gombocz Zoltánnak a természetben adott lakás mellett az egyetemi nyilvános rendes tanári fizetésnek megfelelő lakáspénzt is meghagyta.

Dr. Szabó Miklós igazgató esetében ez az indok még sokkal helytállóbb, mert ő alacsonyabb fizetési osztályban van, mint elődei voltak, s igazgatói minőségében semmiféle pótlékot vagy mellékjövedelmet nem élvez; így az említett társadalmi kötelezettségek őt még érzékenyebben érintik.

De méltányosnak tartom a lakáspénz meghagyását azért is, mert

123. Szabó Miklós levele Gerevich Tiborhoz, a bölcsészeti kar dékánjához. Budapest, 1941. május 3. MDKL 88. doboz 185/6. dosszié

Lettre de Miklós Szabó au doyen de la Faculté des Lettres, Tibor Gerevich. Budapest, le 3 mai 1941, MDKL, boîte 88, dossier 185/6

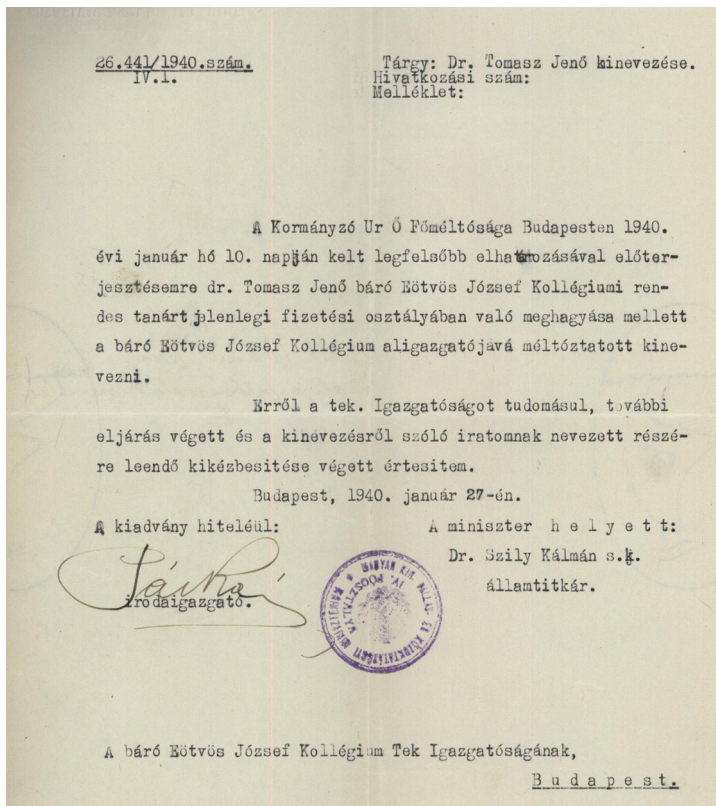

1941. április 3-án elhunyt Teleki Pál, így a curatorai tisztség megüresedett. Telekiben már 1939 februárjában, miniszterelnöki kinevezését követően felmerült, hogy lemond a curatorságról, erről azonban Szabó Miklós lebeszélte. Halálát követően felmerült Hóman Bálint miniszter jelölése, aki – jóllehet szóban elfogadta a tisztséget – később mégsem vált a Collegium curatorává, így az 1950-es felszámolásig az intézet legfőbb tisztsége betöltetlen maradt.

Après le décès de Pál Teleki, le 3 avril 1941, le poste de curateur resta vacant. Teleki aurait songé, dès février 1939, à abandonner ses fonctions de curateur, mais Miklós Szabó l'en dissuada. Après sa mort, le nom de Bálint Hóman fut évoqué comme éventuel successeur. Bien qu'il ait accepté d'occuper ce poste, il ne fut cependant pas nommé. Ainsi, jusqu'à sa dissolution en 1950, le poste majeur de l'établissement resta vacant.

124. 26441/1940. A VKM IV. ügyosztály, Szily Kálmán államtitkár levele Szabó Miklós igazgatóhoz Tomasz Jenő aligazgatói kinevezése ügyében. Budapest, 1940. január 27. MDKL 40. doboz 71/10. dosszié

26441/1940. Lettre de Kálmán Szily, secrétaire d'état au sein du département IV du ministère de l'Instruction Publique et des Cultes, au directeur Miklós Szabó au sujet de la nomination de Jenő Tomasz au poste de directeur adjoint. Budapest, le 27 janvier 1940, MDKL, boîte 40, dossier 71/10

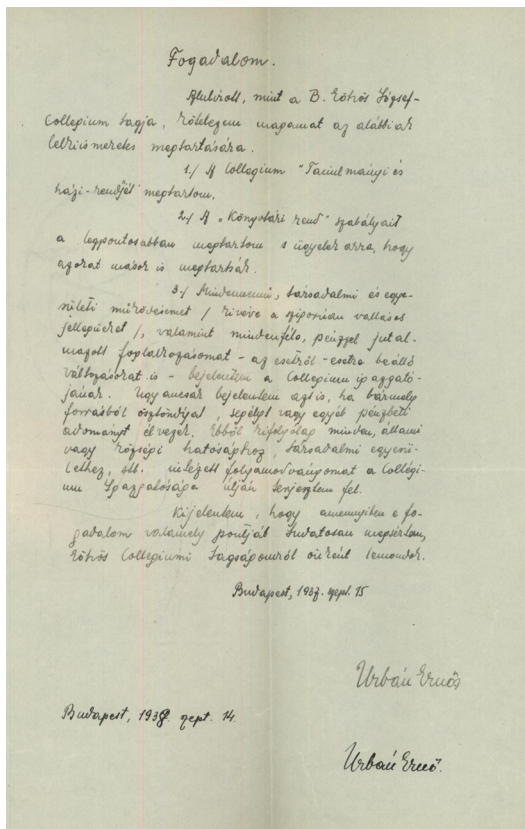

Tomasz Jenőt eredetileg a könyvtári és gazdasági ügyek ellátására szerződtették az intézethez, később azonban a latin szakorák vezetésében is szerepet kapott. Az 1940-es évek első felére a Collegium egyik legtekintélyesebb tanárává vált. Szabó Miklós 1944. július 15-i menesztését követően aligazgatóként lényegében maga igazgatta az intézetet 1945 februárjáig.

Jenő Tomasz fut engagé à l'origine pour la gestion de la bibliothèque et des finances du Collège, mais il devient plus tard le professeur principal chargé de l'organisation des cours de latin pour les élèves de lettres classiques. Dès la première moitié des années 1940, il était devenu un des professeurs les plus renommés du Collège. Après la destitution du directeur Miklós Szabó le 15 juillet 1944, c'est lui qui assume dans les faits, en tant que directeur adjoint, la direction de l'établissement jusqu'en février 1945.

125. (VI/72) Urbán Ernő Fogadalma. MDKL 22. doboz 21. dosszié 64. csomó

(VI/72) Vœu d'Ernő Urbán. MDKL boîte 22, dossier 21, liasse 64

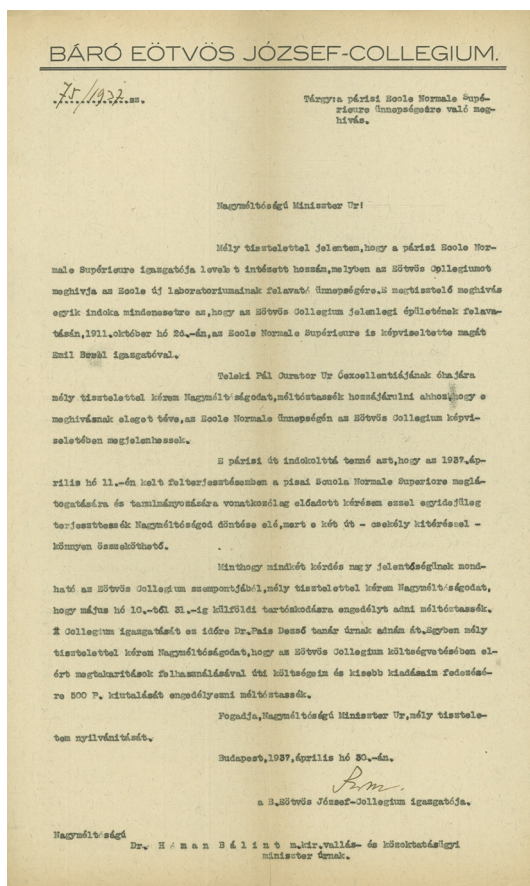

Szabó Miklós igazgató vezette be a „Fogadalmat”, amelyben a collegisták arról nyilatkoztak, hogy semmilyen társadalmi szervezetnek nem lesznek tagjai az igazgatóság beleegyezése nélkül, emellett pedig betartják az intézet házirendjét. A fogadalmat minden tanév elején alá kellett írniuk a hallgatóknak. Megszegése esetén a collegistának le kellett mondania tagságáról. Urbán Ernő volt az első collegista, aki emiatt távozott a Collegiumból. Mindez egyértelműen mutatja, hogy az intézet vezetése a tanulmányi fegyelem megszilárdítására törekedett.

La tradition du « Vœu », une sorte de promesse faite par les élèves les engageant à ne participer à aucun mouvement social sans la permission préalable de la direction, et à respecter le règlement intérieur du Collège, fut mise en place par Miklós Szabó. Ce vœu devait être signé à chaque début d'année. En cas d'infraction, le collégien concerné devait demander sa propre démission. Ernő Urbán fut le premier à devoir se démettre de son statut de collégien pour cette raison. Cette tradition montre à quel point la direction était soucieuse à cette époque de maintenir la discipline intérieure.

127. 75/1937. Szabó Miklós igazgató felterjesztése a párisi ENS laboratóriumának felavatató ünnepségére való meghívás ügyében. Budapest, 1937. április 30. MDKL 82. doboz 161/3. dosszié

75/1937. Note du directeur Miklós Szabó au sujet de l'inauguration solennelle des laboratoires de l'ENS de Paris. Budapest, le 30 avril 1937, MDKL boîte 82, dossier 161/3

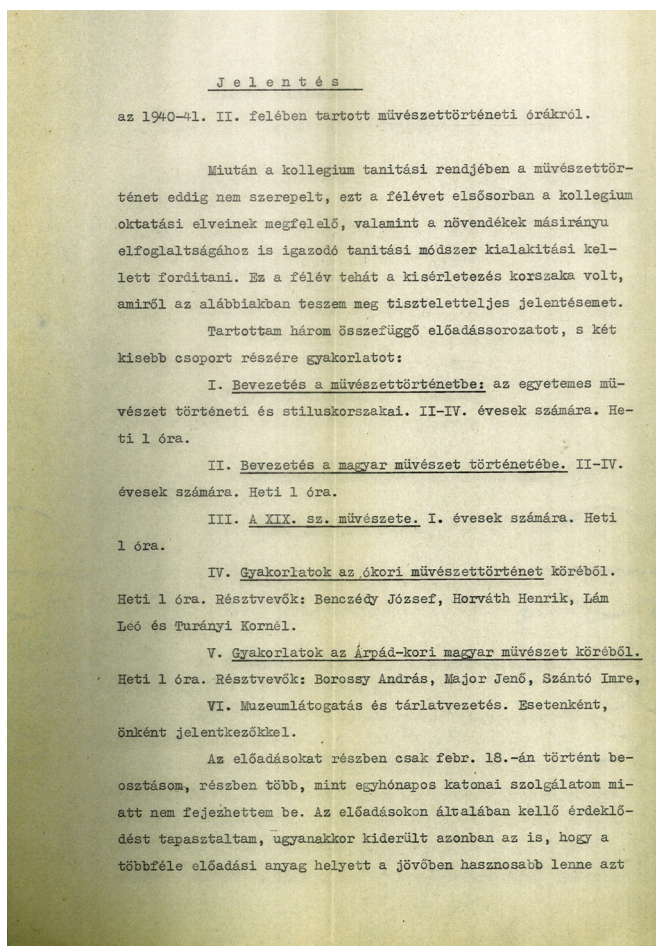

Szabó Miklóst 1937-ben az ENS meghívta új laboratóriumának felavatási ünnepségére. A Collegium igazgatója egyedüli külföldiként volt jelen az eseményen. Az utazást Szabó arra is felhasználta, hogy meglátogassa a pisai Scuola Normale Superiorét. Az olasz féllé cserediákprogram kialakítására kötött megállapodást.

En 1937, Miklós Szabó fut invité à l'inauguration solennelle des laboratoires de l'ENS de Paris. Le directeur du Collège était le seul invité venant de l'étranger à l'événement. Il profita également de ce voyage pour visiter la Scuola Normale Superiore de Pise – une visite qui se termina sur la signature d'un accord pour un programme d'échange d'étudiants avec ce partenaire italien.

128. Vitéz Nagy Zoltán jelentése a művészettörténeti órákról az 1940/1941. tanév II. felében. Budapest, 1941 májusa. MDKL 53. doboz 101/8/a. dosszié

Compte rendu de Zoltán Vitéz Nagy sur les cours d'histoire de l'art à la fin du deuxième semestre de l'année académique 1940/1941. Budapest, mai 1941, MDKL boîte 53, dossier 101/8/a

A Collegiumban Szabó Miklós igazgatósága alatt több új tudományterület oktatását is bevezették. Ilyen volt a művészettörténet, amelynek óratervezését Nagy Zoltán művészettörténész, az Országos Magyar Gyűjteményegyetem tisztviselője dolgozta ki.

C'est sous la direction de Miklós Szabó que plusieurs nouvelles disciplines furent intégrées au programme du Collège. L'une de celles-ci était l'histoire de l'art, dont l'enseignement fut conçu entièrement par Zoltán Nagy, un historien de l'art rattaché à « Université Nationale des Collections hongroises ».

129. (VI/74) Szabó Miklós igazgató levele Mátrai László egyetemi könyvtári segédőr úrhoz. Budapest, 1939. szeptember 12. MDKL 41. doboz 72/3. dosszié

(VI/74) Lettre du directeur Miklós Szabó à Mátrai László, bibliothécaire à la Bibliothèque Universitaire. Budapest, le 12 septembre 1939, MDKL boîte 41, dossier 72/3

BR. EÖTVÖS JÓZSEF COLLEGIUM
BUDAPEST, XI., NAGYBOLOGÁSSZONY ÚTJA 11-13
TELEFON: 268-488

26/9/1939.É.S.

Tekintetes
Dr. Mátrai László
egyetemi könyvtári segédőr úrnak,
Budapest, XI., Baróci-út 17.

Igen tisztelt Tanár Úr!

Szerencsém van tisztelettel felkérni, hogy az
1939/40. tanév folyamán az EÖtvös Collegiumban heti 2 philosophiai
szakvezető órát tartani műtéstansáék.

Kiváló tisztelettel
Budapest, 1939. évi szeptember hó 12. -án.

Szm

a E. Ötvös József-Collegium igazgatója.

130. (VI/75) Szabó Miklós felkérése Ortutay Gyulához néprajzi órák tartására. Budapest, 1940. február 21. MDKL 41. doboz 72/3. dosszié

(VI/75) Lettre de Miklós Szabó à Gyula Ortutay pour inviter celui-ci à donner des cours d'éthnographie. Budapest, le 21 février 1940, MDKL boîte 41, dossier 72/3

Budapest, 1940, febr. 21.

Megnyúgom
Dr. Ortutay Gyula
tanár úrnak.
Budapest.

Kedves Barátom!

Hálás köszönettel vettem "A magyar népköltés
gyűjtemények története" és "Solyomay Sándor a szegedi egye-
temen" c. dolgozatait, melyeket nagyon megköszönök és
engedd meg, hogy a kedves alkalmat felhasználjam
egy kérdés felvetésére.

A Collegiumban - boldogult Györfy István Hés-
táncos nyomán - többen vannak, akik népi tanulmányokkal foglal-
kognak, s talán még többen, akik irántuk érdeklődnek. Bár a mi
tanulmányi rendszerünk nem teszi lehetővé - legalább egyelőre -,
hogy ezt a tudományágról külön előadással képviseltesük, mégis ki-
vételként tartandó, hogy e téren is valamilyen kezdeményezést
tegyünk. Felhívom jelentkezésére a Collegium tagjait, s kiderült,
hogy nyolcan hajtanának egy esetleges tudományos tanfolyamon
részvenni, amely őket a néprajzi tudományok elméleti és gyakor-
lati problémáival, a tudományos irodalommal, stb. megismertetné.

Rendkívül örvendenék, ha ezt a feladatot szíves
volnál elvállalni a most kezdődő félévben.

Feladatuk elég volna - illetőleg most nem is
tudni más megoldást -, ha hetenként egyszer tartanák az órákat
jelentkező csoportjával egy órási megbeszélést, ami körülbelül egy
12 órási tanfolyamnak felelne meg. Híjaznánk a nálunk engedélyezett
tiszteletdíjat ajándékos fel, amely valamivel nagyobb, mint a ta-
nárképzés intézetnél szokásos díj. Sajnos, ez még így is oly csekély,
hogy előadónkat általában nem esz, hanem a feladat szépsége von-
sa, ami abban áll, hogy derék, tanulni akará és dolgozni tudó ir-
jósággal foglalkozhatnak.

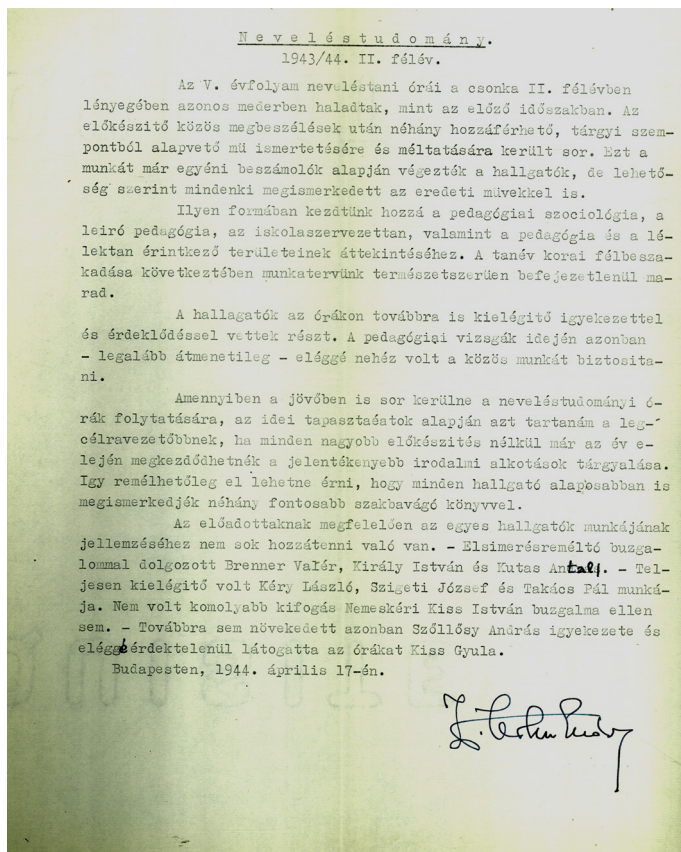
Örömmel venném, ha e kérdést mind előbb eseménye-
sen is megbeszélhetnénk.

Szíves barátsággal hávből készséggel hívod

Szm

131. Zibolen Endre jelentése neveléstudományi órákról az 1943/1944. tanév II. felében. Budapest, 1944. április 17. MDKL 53. doboz 101/9/b. dosszié

Compte rendu d'Endre Zibolen sur les cours de pédagogie du deuxième semestre de l'année académique 1943/1944. Budapest, le 17 avril 1944, MDKL, boîte 53, dossier 101/9/b

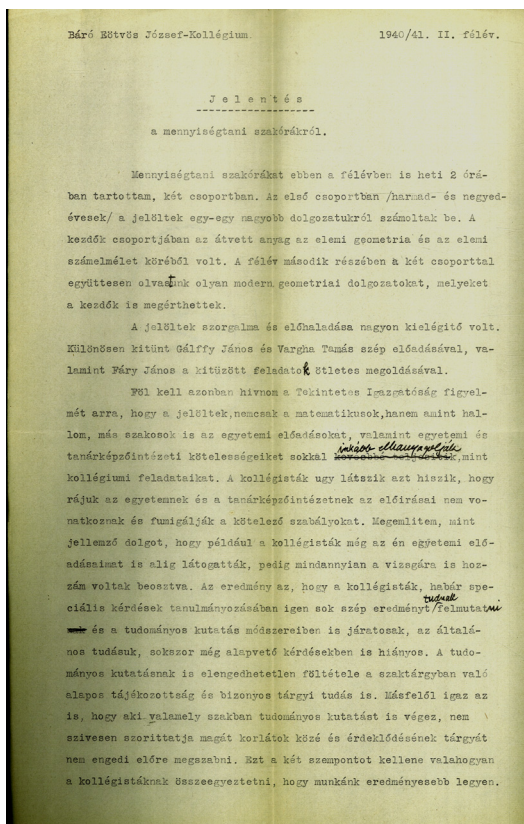

Teleki Pál kérésére – nemzetnevelési szempontok, illetve az 1932-es kommunista szervezkedés óta megoldatlan társadalomlélektani kurzus miatt – honosították meg az intézet képzési rendszerében Mátrai László vezetésével a filozófia, Ortutay Gyula irányításával pedig a néprajzi órákat. Zibolen Endre pedig az 1943/1944. tanévben neveléstudományi kurzusokat tartott az intézetben.

C'est à la demande de Pál Teleki, et en vue de favoriser une formation qui laisse une place à la culture nationale, ainsi que pour remplacer les cours de psychologie sociale, interrompus après le complot communiste de 1932, que des cours de philosophie et des cours d'éthnographie furent introduits dans les programmes du Collège, les premiers sous la direction de László Mátrai et les seconds sous la direction de Gyula Ortutay. En outre, au cours de l'année académique 1943-1944, Endre Zibolen assura des cours de pédagogie.

132. (VI/76) Veress Pál jelentése a matematikai szakórákról az 1940/1941. tanév II. felében. Budapest, 1941. május 29. MDKL 53. doboz 101/8/a. dosszié

(VI/76) Compte rendu de Pál Veress sur les cours de mathématiques du deuxième semestre de l'année 1940/1941. Budapest, le 29 mai 1941, MDKL, boîte 53, dossier 101/8/a

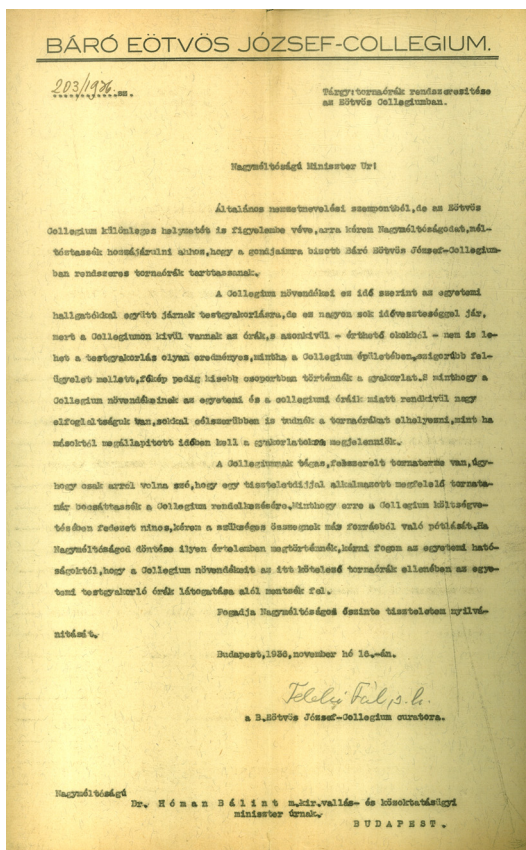

A collegiumi órák látogatásának szigorú megkövetelése azt eredményezte, hogy a collegisták korán specializálódtak szaktárgyuk valamely területére. Veress Pál jelentésében rámutatott saját tanulmányi éveinek és az 1940-es évek Collegiumának eltérő képzési céljaira: korábban a collegisták saját tudományterületük általános kérdéseiben is járatosak voltak, később viszont csupán a részterületekre összpontosítottak, így egyértelműen a szaktudományos képzés került előtérbe.

Grâce à la rigueur avec laquelle les professeurs surveillaient l'assiduité aux cours, les collégiens trouvaient vite un domaine dans lequel se spécialiser au sein de leur discipline. Le compte rendu de Pál Veress met en valeur la différence entre la mission du Collège d'autrefois et celui des années 1940 : alors qu'auparavant, les élèves disposaient d'amples connaissances générales dans leur domaine, il constate, au moment où il écrit son compte rendu, que les étudiants sont de plus en plus spécialisés.

133. 203/1936. Teleki Pál curátor felterjesztése a kultuszministerhez testnevelő tanár megbízása ügyében. Budapest, 1936. november 16. MDKL 51. doboz 98/a/2. dosszié

203/1936. Note du curateur Teleki Pál au ministre de l'Instruction Publique et des Cultes au sujet du recrutement d'un professeur d'éducation sportive. Budapest, le 16 novembre 1936, MDKL, boîte 51, dossier 98/a/2

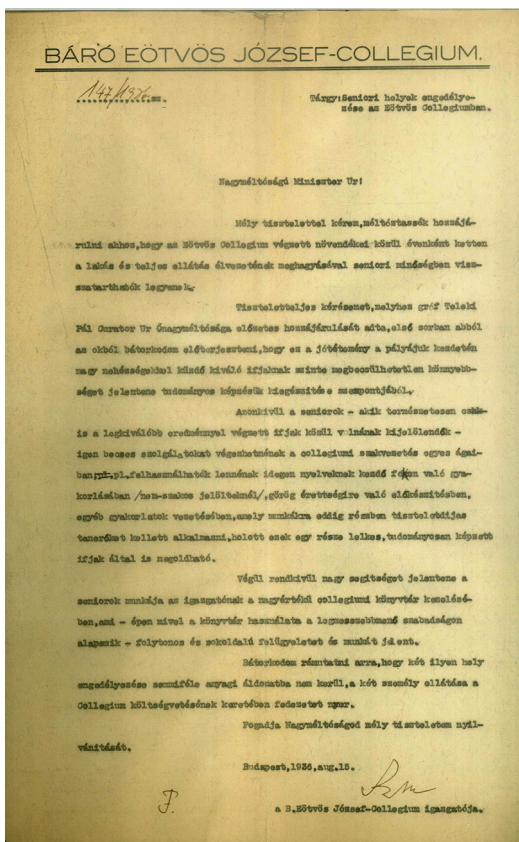

Teleki Pál kérésére 1936-tól az egyetemi testnevelési órákat is az intézetben végezhetők el a növendékek. Így az egyetemre viszonylag keveset kellett bejárnia a collegistáknak. E nemzedék tagjainak visszaemlékezéseiben rendre azt olvashatjuk, hogy egy-egy félévben csupán elvéve tették tiszteletüket az egyetemen, idejük nagyobb részét a collegiumi szakórákon vagy a könyvtárban töltötték.

À la suite d'une demande de Pál Teleki, en 1936, les élèves obtinrent le droit de fréquenter les cours d'éducation physique obligatoires de l'université, dans le bâtiment même du Collège. Ainsi, les collégiens ne sortaient pas trop souvent pour aller à la Faculté : de nombreux témoignages écrits par cette génération attestent que ces élèves ne s'y rendaient qu'une ou deux fois par semestre et passaient le plus clair de leur temps aux cours du Collège ou à la bibliothèque.

134. 147/1936. Szabó Miklós igazgató felterjesztése a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a seniori helyek létesítése ügyében. Budapest, 1936. augusztus 15. MDKL 47. doboz 85. dosszié

147/1936. Note du directeur Miklós Szabó au ministre de l'Instruction Publique et des Cultes au sujet de la création de places d'« élèves seniors ». Budapest, le 15 août 1936, MDKL, boîte 47, dossier 85

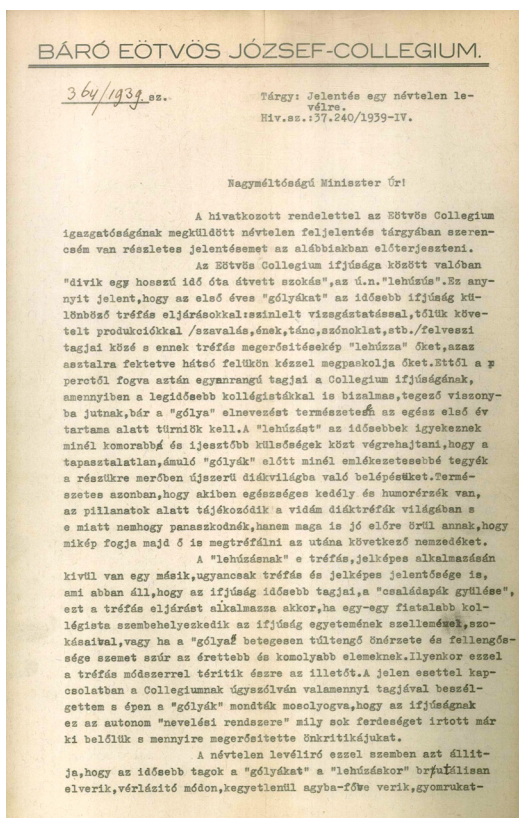

Az 1936/1937. tanévtől évente két-két seniort vontak be az intézet képzési rendjébe. Alkalmazásuk kölcsönösen előnyös volt, mert értekezésüket a Collegium tudományos eszköztárának segítségével készíthették el, mindemellett ingyenes lakást és ellátást nyerhettek az óratartás fejében. Így segítette az intézet a fiatal tudósok pályakezdését.

À partir de l'année académique 1936-1937, un ou deux élèves seniors furent invités chaque année à contribuer à l'enseignement dispensé par l'établissement. Cet emploi leur proposait de nombreux avantages, car il leur permettait de travailler sur leur thèse tout en profitant de l'infrastructure du Collège. De plus, les heures de cours qu'ils donnaient étaient rétribuées par le logement et la nourriture. C'est ainsi que le Collège aida ses élèves en début de carrière.

135. 364/1939. Szabó Miklós igazgató felterjesztése a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez névtelen levél ügyében. Budapest, 1939. november 15. MDKL 51. doboz 98/2. dosszié

364/1939. Note du directeur Miklós Szabó au ministre de l'Instruction Publique et des Cultes au sujet d'une lettre anonyme. Budapest, le 15 novembre 1939, MDKL, boîte 51, dossier 98/2

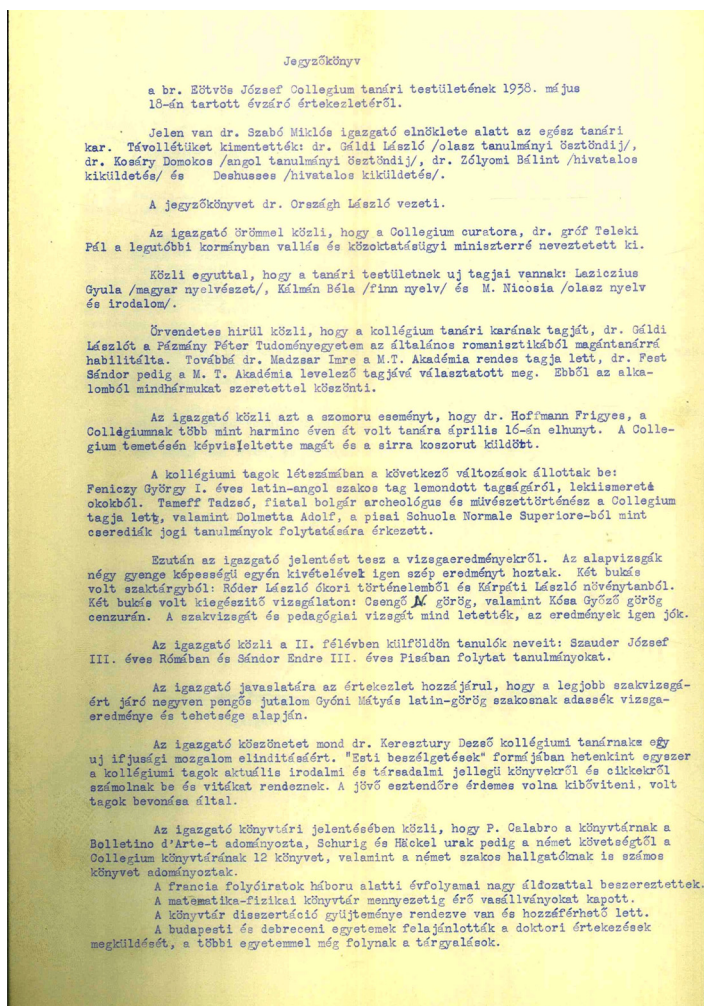

A VKM vizsgálatot rendelt el egy névtelen feljelentés kapcsán, amely a „lehúzás” szokását barbár viselkedésként jellemezte. A feljelentő szerint több golya emiatt mondott le tagságáról. Szabó Miklós részletesen elemzi, hogy a hagyománynak milyen közösségépítő szerepe van.

Le ministère de l'Instruction Publique et des Cultes ordonne une enquête policière en raison d'une plainte anonyme concernant l'habitude de *lehúzás*, une sorte de bizutage, qualifiée de « comportement barbare » dans la lettre. D'après son auteur, c'est à cause de cette tradition que plusieurs cigognes (élèves de première année) renoncèrent à leur statut de collégien. Dans sa réponse, Szabó présente en détail l'importance de cette coutume du point de vue de la constitution de la communauté estudiantine.

136. Az 1938. május 18-i tanári értekezlet jegyzőkönyve. MDKL 54. doboz 102/c. dosszié

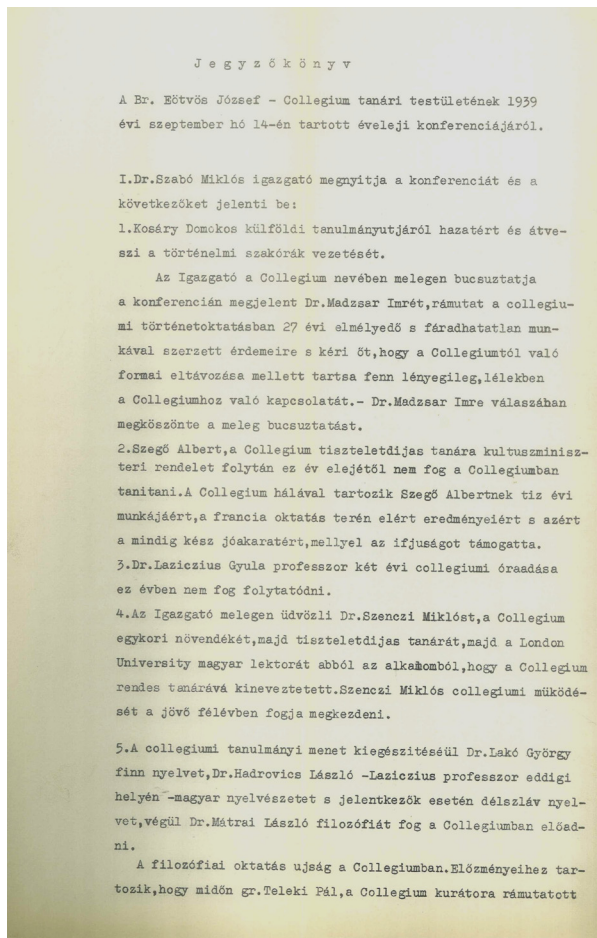
Protocole de la réunion des professeurs du 18 mai 1938, MDKL, boîte 54, dossier 102/c

C'est à l'initiative de Dezső Keresztury que furent créées en 1938 les soirées intitulées « Discussions du soir », auxquelles furent invités des personnalités de la vie littéraire ou politique ainsi que d'anciens collégiens afin de discuter sur leurs expériences. C'est cette tradition qui se perpétue dans la série des « Mercredi soirs », toujours en cours au Collège, même de nos jours.

137. Az 1939. szeptember 14-én tartott tanári értekezlet jegyzőkönyve. MDKL 54. doboz 102/c. dosszié

Protocole de la réunion des professeurs du 14 septembre 1939, MDKL, boîte 54, dossier 102/c

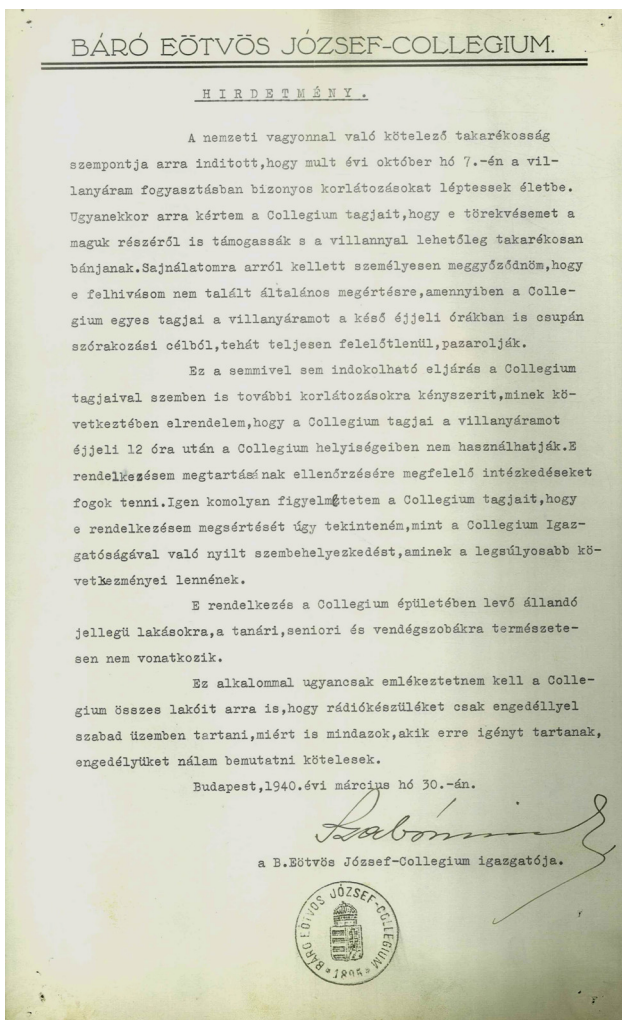

A háború közeledtével Szabó Miklós igazgató elvárta, hogy a tanárok szorosabban ellenőrizzék a növendékeket, nehogy politizálni kezdjenek. Ennek érdekében ismét be kívánta vezetni a tanári kar hathetenként történő ülésezését, az erőfeszítés azonban – akárcsak a Gombocz-érában – sikertelen maradt.

À l'approche de la guerre, le directeur Miklós Szabó exigea des professeurs qu'ils surveillent leurs élèves de plus près afin de s'assurer que ces derniers n'aient pas d'activité politique. C'est dans ce même objectif qu'il souhaita mettre en place des réunions professorales toutes les six semaines, mais cela resta une tentative vaine, tout comme cela avait déjà été le cas sous la direction de Gombocz.

138. Szabó Miklós hirdménye a Collegiumban a villanyárammal való takarékoság ügyében. Budapest, 1940. március 30. MDKL 51. doboz 97/4. dosszié

Annnonce de Miklós Szabó au Collège, au sujet des mesures d'économie à appliquer concernant la consommation d'électricité. Budapest, le 30 mars 1940, MDKL, boîte 51, dossier 97/4

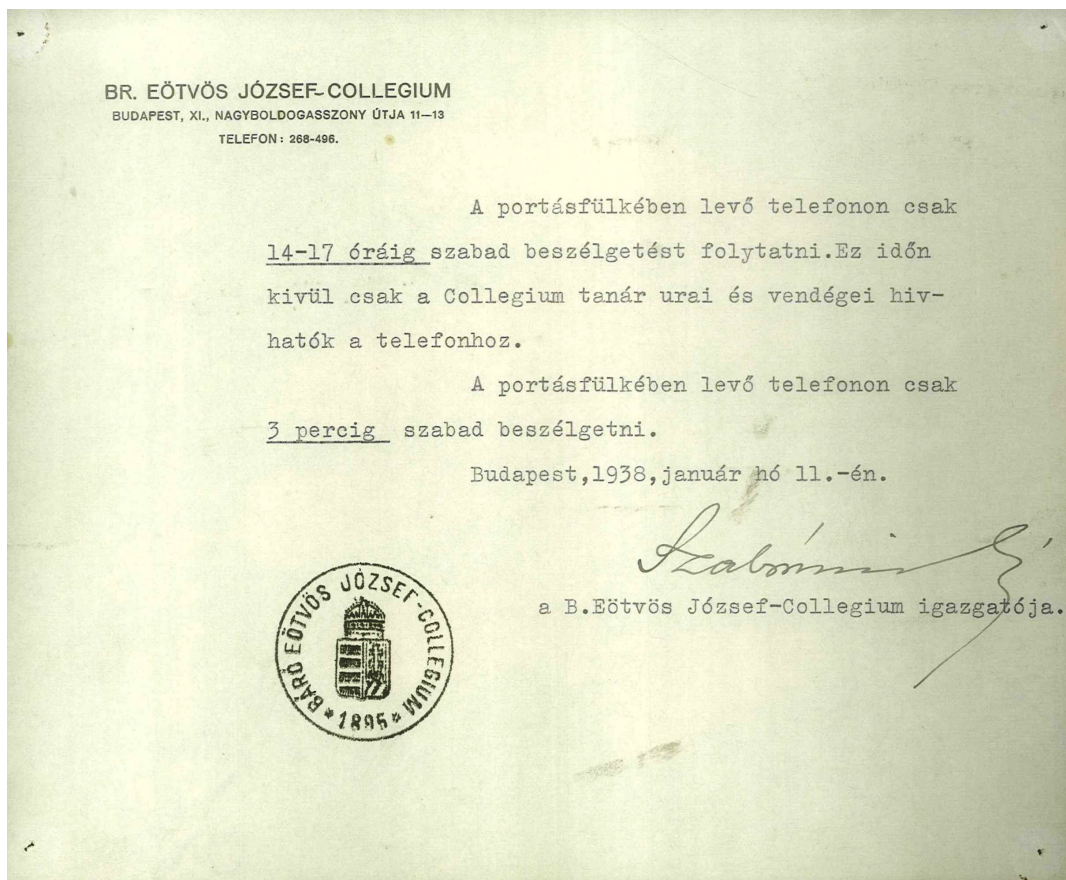

A háború miatt 1940-ben takarékosági rendelkezéseket vezettek be. Az intézkedés megszegőit az igazgató a collegiumi tagság megvonásával büntette. A tiltás nem vonatkozott az állandó tanári lakásokra és a seniori szobákra.

À cause de la guerre, un plan d'économie fut mis en place en 1940 au Collège. Ceux qui ne respectaient pas ces mesures, qui ne concernaient toutefois pas les appartements des professeurs et les chambres des élèves seniors, risquaient de perdre leur statut de collégien.

139. Szabó Miklós igazgató hirdetménye a telefonhasználatról. Budapest, 1938. január 11. MDKL 51. doboz 97/3. dosszié

Annonce du directeur Miklós Szabó au sujet de l'usage du téléphone. Budapest, le 11 janvier 1938, MDKL, boîte 51, dossier 97/3

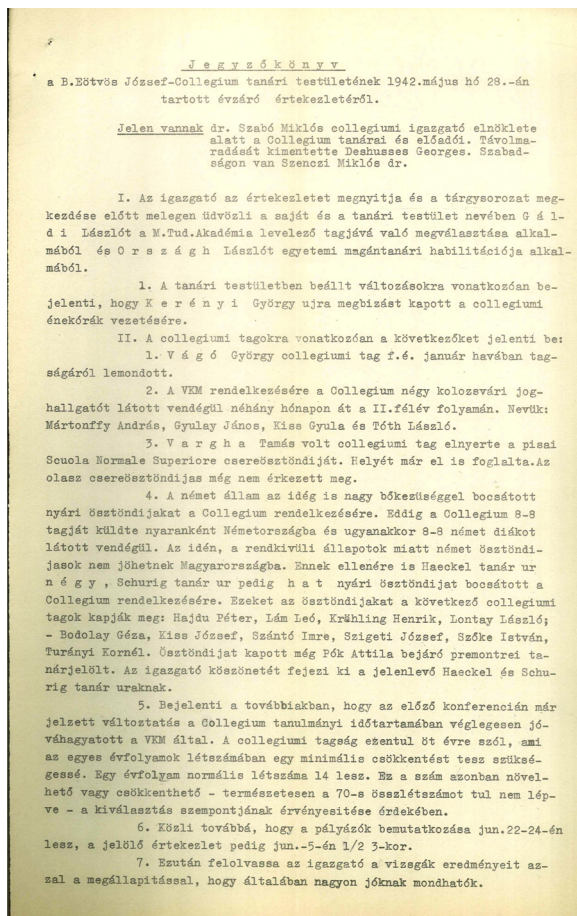

A takarékoság szellemében több alkalommal korlátozták az 1938-ban felszerelt telefonkészülékek használatát, illetve a korszakban terjedő rádiókészülékek hallgatását is.

En plus des mesures d'économie sus-citées, l'accès au téléphone, installé en 1938, fut limité à plusieurs reprises, ainsi que le temps d'écoute de la radio, un média en plein essor à l'époque.

140. (VI/77) Az 1942. május 28-i tanévzáró értekezlet jegyzőkönyve. MDKL 54. doboz 102/c. dosszié

(VI/77) Protocole de la réunion des professeurs en fin de semestre, le 28 mai 1942, MDKL, boîte 54, dossier 102/c

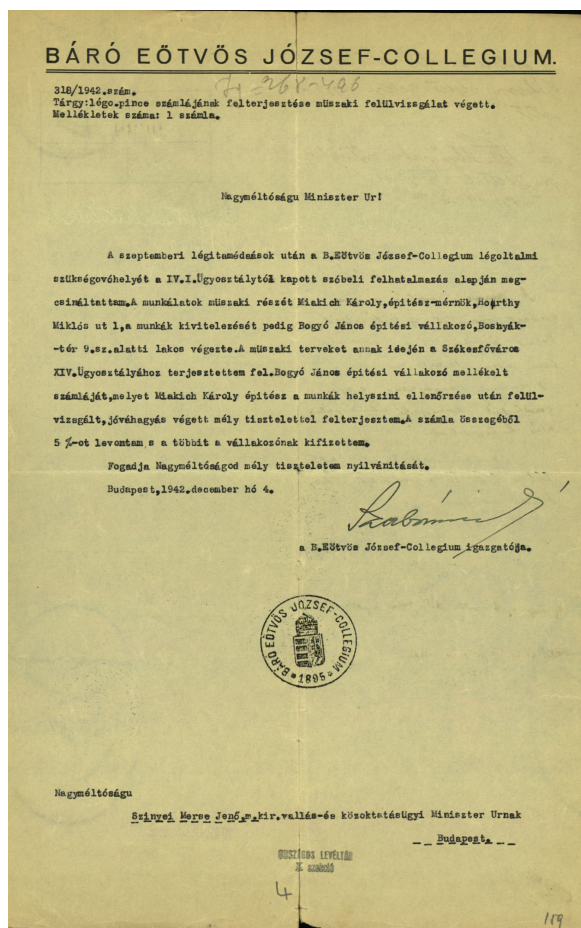

Jelentős változás volt az intézet képzési rendszerében, hogy az 1943/1944. tanévtől a collegiumi tagság időszakát öt évre, tehát a gyakorlóév időtartamára is meghosszabbították. Ezen kívül az 1942/1943. tanévtől a tanárjelöltek támogatására a minisztérium 20 javadalmazásos helyet létesített, továbbá 20 „egészfizető” tagnak évi 300 pengős, 20 „félfizetőnek” pedig évi 150 pengős ösztöndíjat adományozott.

L'extension du temps de formation à cinq années consécutives, à partir de 1943-1944, comprenant un stage dans l'enseignement, fut un changement majeur. En outre, le ministère prend totalement en charge, dès 1942-1943, 20 places d'élèves et leur accorde une bourse supplémentaire. Il établit également des bourses supplémentaires d'un montant de 300 pengős annuels pour 20 élèves et de 150 pengős annuels pour 20 autres.

141. 318/1942. Szabó Miklós légoltalmi számlát terjeszt fel műszaki felülvizsgálat végett. Budapest, 1942. december 4. MOL K 636. 1024. doboz, 44-1. tétel (1942-1944-1)

318/1942. Note de Miklós Szabó au sujet d'une facture établie à la suite du contrôle technique de l'abri souterrain du Collège. Budapest, en 4 décembre 1942, MOL K 636, boîte 1024, article 44-1 (1942-1944-1)

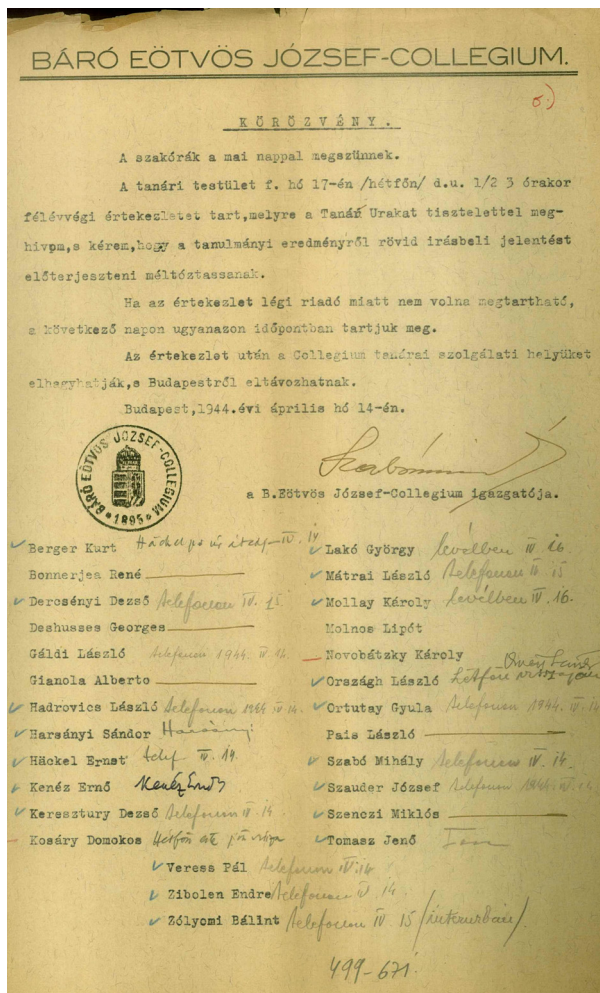

A háború közeledése miatt az intézet alatt már 1939-ben légoltalmi pincét kezdtek építeni, amelyet a VKM finanszírozott. Az építési munkálatokat 1942-ben felülvizsgálták, és a helyiségeket ismét megerősítették. Ennek köszönhető, hogy az ostrom alatt a fővárosban maradt collegisták közül a bombázások alatt senki sem vesztette életét.

Comme la possibilité d'une guerre se renforçait, des travaux de constructions d'un abri souterrain commencèrent en 1939, avec le concours du ministère de l'Instruction Publique et des Cultes. C'est grâce à cet abri qu'aucun des collégiens qui passèrent les mois du siège à Budapest ne périrent sous les bombes.

142. Szabó Miklós igazgató tájékoztatása az 1943/1944. tanév befejezéséről. Budapest, 1944. április 14. MDKL 51. doboz 97/5. dosszié

Circulaire du directeur Miklós Szabó concernant l'interruption de l'année académique 1943/44, Budapest, le 14 avril 1944, MDKL, boîte 51, dossier 97/5

Az 1944. április 4-i fővárosi bombázást követően Szabó Miklós igazgató úgy döntött, hogy az alap- és szakvizsgázók kivételével mindenkinek el kell hagynia az intézetet, a félévet berekesztette. Az igazgatóság később egyénileg tervezte felvenni a kapcsolatot a vidéki collegistákkal.

Après les bombardements du 4 avril 1944, le directeur Miklós Szabó décida que tout le monde devaient quitter l'établissement, excepté les élèves qui préparaient un examen spécifique. La direction prévoyait de reprendre plus tard directement contact avec les collégiens.

143. 75/1944. Szabó Miklós levele a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez Paul Lemaire kiköltözéséről. Budapest, 1944. május 15. MDKL 46. doboz 84/a/7. dosszié. *(A következő oldalon)*

75/1944. Lettre de Miklós Szabó au ministre de l'Instruction Publique et des Cultes au sujet du déménagement de Paul Lemaire. Budapest, le 15 mai 1944, MDKL, boîte 46, dossier 84/a/7. *(Voir page suivante)*

Paul Lemaire matematika–fizika szakos hallgató volt, Magyarországon esett hadifogságba, és a balatonboglári katonai táborban őrizték, de Kerékgyártó Elemér és Fehér Lipót támogatásával egyetemi matematikai tanulmányait Budapesten folytathatta. Valószínűleg Kerékgyártó Elemér révén került a Collegium közegébe, így francia lektorként alkalmazták. 1944 májusában azonban ő is kiköltözött. 1944 nyaratól a nyelvi lektorok nagyobb része elhagyta a fővárost, csupán néhány külföldi állampolgár maradt az intézetben: Harsányi Sándor, Ankeria Senteri, Bastav Serif, Hassan Musztafa, Kafesoglu Ibrahim, Drizis Parmenion.

Paul Lemaire, un étudiant en physique et mathématiques fut fait prisonnier en Hongrie et retenu dans un camp de prisonniers à Balatonboglár, mais il put plus tard poursuivre ses études à l'Université de Budapest, grâce à l'intervention d'Elemér Kerékgyártó et de Lipót Fehér. C'est sans doute par le biais du premier qu'il arriva au Collège, où il fut employé comme lecteur de français. En mai 1944, lui aussi déménagea. Au cours de l'été 1944, la plupart des lecteurs quittèrent la capitale et il ne resta au Collège que quelques résidents étrangers : Sándor Harsányi, Ankeria Senteri, Bastav Serif, Hassan Musztafa, Kafesoglu Ibrahim, Drizis Parmenion.

3)

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF-COLLEGIUM.

75/1944. sz.

Tárgy: Lemaire Paul lakásának és ellátásának készpénzben való megtérítése.
Hiv.sz.: 13.664/1943-Eln.C.
Mell.: 1 kérvény.

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Mély tisztelettel felterjesztem L e m a i r e P a u l kérvényét, melyben azt kéri, hogy az Eötvös Collegiumban neki engedélyezett ingyen lakás és ellátás készpénzben való ellenértékét a nyári hónapok tartamára megkaphassa.

Lemaire Paul a hivatkozott rendelet értelmében az Eötvös Collegium francia szakos hallgatóival társalgási és nyelvi gyakorlatokat folytat, ami a francia nyelv elsajátítása szempontjából rendkívül fontos. Minthogy Lemaire felesége Budapestre érkezett, férje a városban keresett és kapott lakást, s így a nyári hónapokra kiköltözött a Collegiumból. Bár ez időre feleségével együtt munkát is vállalt, a nehéz életviszonyokra való tekintettel kéri eddig élvezett kedvezményének készpénzben való megtérítését. A lakás és teljes ellátás ellenértéke napi 5.50 P.

Lemaire kérését - kitűnő szolgálatának figyelembevételével - melegen pártolom, s Nagyméltóságod bölcs döntése alá bocsátom.

Fogadja, Nagyméltóságú Miniszter Úr, mély tiszteletem nyilvánítását.

Budapest, 1944. évi május hó 15-én.

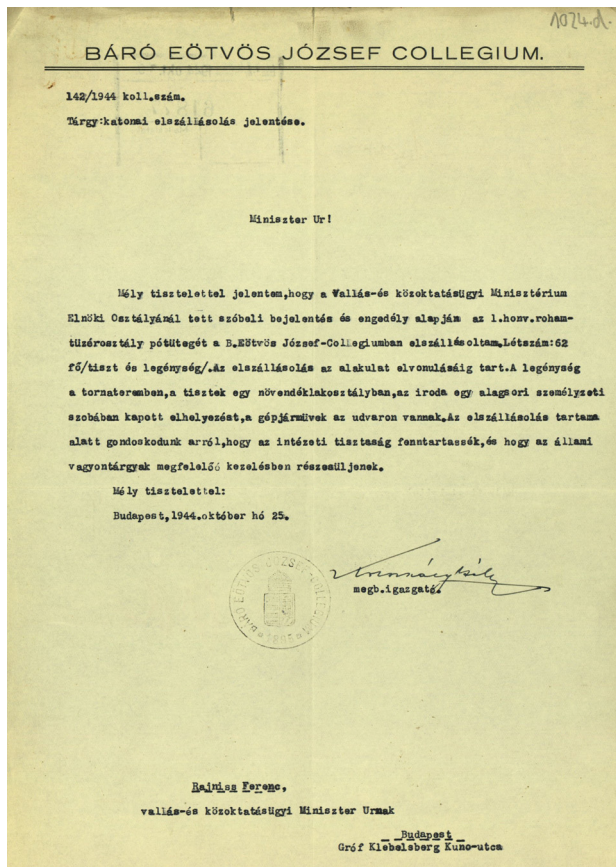
a B. Eötvös József-Collegium igazgatója.

A Magyar Királyi Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úrnak.

B U D A P E S T .

144. (VI/78) 142/1944. Kolozsvári M. Béla megbízott igazgató jelentése katonai elszállásolás ügyében. Budapest, 1944. október 25. MOL K 636. 1024. doboz, 44-1. tétel (1942-1944-1)

(VI/78) 142/1944. Compte rendu du directeur adjoint intérimaire, Kolozsvári M. Béla, au sujet de l'hébergement de soldats. Budapest, le 25 octobre 1944, MOL K 636, boîte 1024, article 44-1 (1942-1944-1)

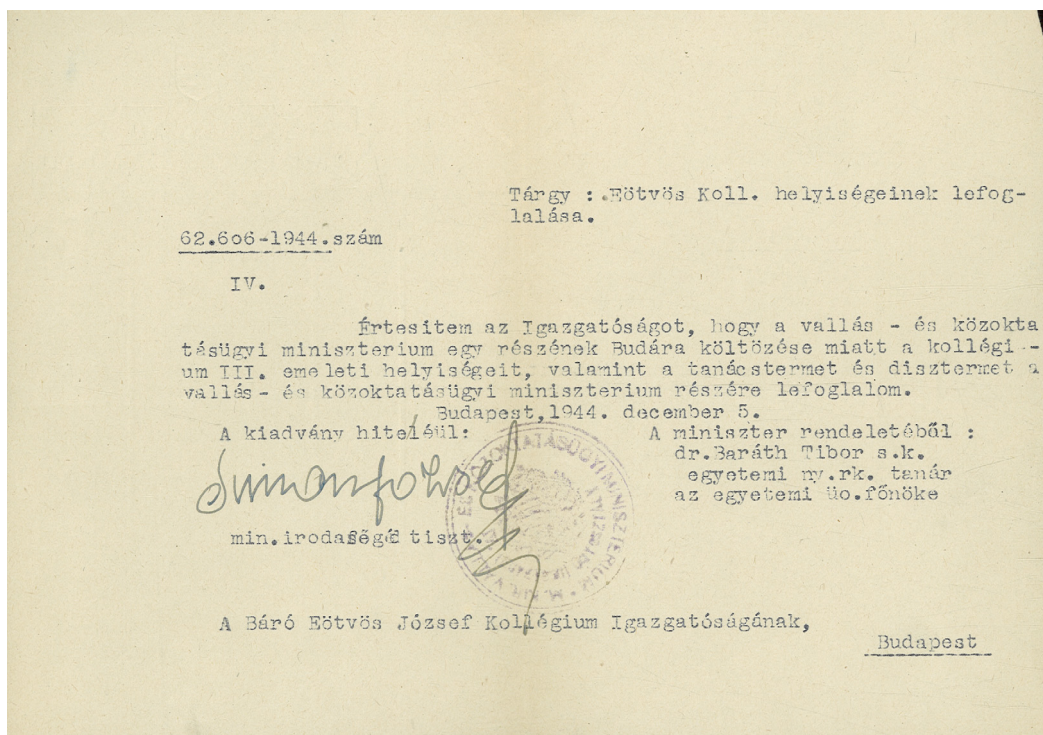

Akárcsak az I. világháború alatt, úgy a második világhéges időszakában is katonákat szállásoltak el az intézetben. Az ostrom alatt német és magyar csapatok is megfordultak az épületben, többször igen feszült helyzet alakult ki.

Au cours de la Seconde Guerre mondiale, comme pendant la Première, le Collège dut abriter des soldats. Pendant le siège, le bâtiment fut occupé à la fois par des troupes allemandes et des troupes hongroises. Il en résulta une situation plus que tendue à bien des reprises.

145. (VI/79) 62.606-1944./IV. sz. Baráth Tibor rendelete az Eötvös József Collegium helyiségeinek lefoglalásáról. Budapest, 1944. december 5. MDKL 88. doboz 185/5. dosszié

(VI/79) 62.606-1944./IV. Décret de Tibor Baráth au sujet de l'occupation des locaux du Collège József Eötvös. Budapest, le 5 décembre 1944, MDKL, boîte 88, dossier 185/5

Az államigazgatás nyugatra történő áttelepítése során Baráth Tibor, aki a nyilas adminisztrációban a kultusztrancánál az egyetemi és a főiskolai ügyosztály vezetője lett, az internátus egy részét a VKM számára lefoglaltatta. Az intézkedést a gyorsan bezáruló szovjet ostromgyűrű miatt nem hajtották végre.

Lors du déménagement des établissements de l'administration vers l'Ouest, Tibor Baráth qui était à la tête du département de l'enseignement supérieur au ministère de l'Instruction Publique et des Cultes, réquisitionna pour celui-ci une partie de l'internat. L'encerclement de la ville par les troupes soviétiques empêcha toutefois l'exécution de cet ordre.

146. Keresztury Dezső igazgató és a Collegium tanári testületének levele Szabó Miklós leköszönt igazgatóhoz. Budapest, 1945. július 5. MDKL 94. doboz 199. dosszié. *A következő oldalon)*

Lettre du directeur Dezső Keresztury et de l'équipe professorale du Collège à l'ancien directeur, Miklós Szabó. Budapest, le 5 juillet 1945, MDKL boîte 94, dossier 199. *(Voir page suivante)*

A curatorii tisztség üresedése politikailag támadhatóvá tette az intézetet. Szabó Miklóst előbb 1944. július 15-i hatállyal menesztették, majd 1944 októberének elején felmerült rehabilitálása, október 16-án azonban a nyilas adminisztráció Kolozsvári Medzuy Bélát nevezte ki a Collegium élére, aki 1944 decemberében a szovjetek elől nyugatra menekült. Ebben az időszakban Tomasz Jenő aligazgató irányította az internátust. 1945 februárjában az ideiglenes kormány részéről ismét felmerült Szabó rehabilitálása, de birodalmi Sasrendje miatt, amelyet a magyar-német kultúrkapcsolatok ápolásáért kapott, újabb politikai támadást indítottak ellene, amelynek eredménye az lett, hogy Keresztury Dezsőt nevezték ki igazgatónak a Collegium élére.

Sans curateur, la situation de l'établissement se fragilisa car il perdit ses appuis politiques. Ainsi, Miklós Szabó fut le premier à être destitué le 15 juillet 1944. On évoqua la possibilité d'une réhabilitation en octobre 1944, sans que cela ne se réalise, car l'administration fasciste des Croix fléchées nomma Béla Kolozsvári Medzuy à la tête de l'établissement. Ce dernier prendra la fuite deux mois plus tard, à l'approche des Soviétiques. Pendant cette période, c'est le directeur adjoint Jenő Tomasz qui dirigea l'internat. En février 1945, la question de la réhabilitation de Szabó fut à nouveau évoquée par le gouvernement temporaire mais, en raison de son Ordre de l'Aigle reçu pour son activité en faveur du maintien des relations culturelles germano-hongroises, Szabó dut faire face à une nouvelle campagne d'attaques politiques, avec pour résultat la nomination de Dezső Keresztury au poste du directeur du Collège.

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF COLLEGIUM.

Mélyen tisztelt Igazgató Ur!

Mi, a Br. Eötvös József Collegium tanárai, ezidei első konferenciánkon vettük tudomásul, hogy a vallás és közoktatásügyi miniszter új állomáshelyre osztotta be Igazgató Urat. Ószintén sajnáljuk, hogy személyes búcsút nem vehettünk s ezért érezzük kötelességünknek, hogy ezúton, levélben adjunk mégegyszer kifejezést annak a baráti tiszteletnek, amelyet Ön iránt mindannyian érzünk.

A Collegium tanárai tudják, milyen odaadással dolgozott Igazgató Ur az intézet élén s meg vannak győződve arról, hogy új beosztásában ugyanolyan fáradhatatlan eréllyel és hűséggel fogja szolgálni a magyar műveltség ügyét, mint a Collegiumban. Amikor a régi tisztelettel búcsút mondanak, szívből kívánják, hogy új munkahelyén áldás és siker kísérje működését.

Fogadja mélyen tisztelt Igazgató Ur megkülönböztetett nagyrabecsülésünk kifejezését:

Budapest, 1945. VII. 5.

Harsányi Sándor
Ankerics Sándor

Károlyi Miklós

Árkai Csaba

Káder János

Dr. Bouuvica Reu'

János János

Mélt. Dr. Szabó Miklós igazgató urnak

Budapest

147. Eckhardt Sándor levele Szabó Miklóshoz. Budapest, 1945. október 9. MTAKK Ms. 5207/9

Lettre de Sándor Eckhardt à Miklós Szabó. Budapest, le 9 octobre 1945, MTAKK¹ Ms. 5207/9

Budapest, 1945 október 9

Kedves Miklós,

Leveledet megkaptam. Sokat gondolkoztam rajta és beláttam, hogy ilyen dolgokban a meggyőzésnek és erveknek nem sok sikere lehet. A baj megtörtént és a multon nehéz változtatni.

Még egyszer csak röviden egy pár körülményre térek vissza. Abban neked teljesen igazad van, amikor neheztelsz ránk azért hogy nem idejében, jobban mondván: nem azonnal értesítettünk a közeledő veszedelméről. In akkor mondtam is barátainknak, hogy ezt meg kellene tenni, de senki sem mert erre vállalkozni; Dezső, mint mondja, azért nem, mert félt hogy megharagusztok a hirtívőre. Rossz pszichológia volt, mert éppen az ellenkezője történt. In magam akkorában még oly nyomorult állapotban voltam és olyan messze mindentől, hogy fizikailag sem tudtam magamnak időt szakitani, hogy ezekben a dolgokban eljárjak nálatok. Látom, hogy mégis meg kellett volna tennem. Ezt készséggel és lojálisan elismerem. De viszont HJános is tudta és mégsem szólt neked, holott ő is megtehetné volna, ami arra vall, hogy ő is kényesnek érezte a feladatot.

Ettől most már eltekintve, kétségtelen, ~~szóval,~~ hogy a dologon már secíteni akkor nem lehetett és a vasárnapi összeüvételben én is beleegyeztem és az aláírt megoldásba /nyújtási kérés/, mikor Várjas utján azt a hírt kaptuk, hogy a dolog felett már el van határozva, nyább mert ott is a bokányról tartanak.

In csak egyet kérek: azt, hogy hidd el nekünk (vagy nekem) hogy mi jót akartunk és semmi más szempont nem vezetett az ügyben, mint a Collegium és a te érdeked. Lehet, hogy taktikailag hibáztunk, ezért megérdemeltük a szemrehányást, de eljárásunkban nem volt sem hűtlenség, sem perfidia.

In ezzel kapcsolatban még valamit akarok elmondani, amiről te aligha tudhatsz. Jóval előbb, mint ezek a dolgok történtek, már egy, a minisztériumban is befolyásos személy arról beszélt nekem, mikor anyagi nyomorúságomról ~~beszéltem~~ neki, hogy esetleg nekem megfelelne az Eötvös Collegium igazgatósága; hiszen SZM. már nyugdíjba megy, akkor dolgozni is tudnék, lakásom is volna stb. Mirő én habozás nélkül ki-ielentettem, hogy erre nem ~~in~~ gondolok, mert nem gondolhatok egy olyan régi jó baráttal szemben, amilyen SZM.

¹ Abréviation pour : Collections de Manuscrits de la Bibliothèque de l'Académie des Sciences de Hongrie (*Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára*).

VII.

A COLLEGIUM

A KERESZTURY–TOMASZ-ÉRA ALATT

1945–1948

LE COLLÈGE SOUS LA DIRECTION

DE KERESZTURY ET TOMASZ

DE 1945 À 1948

Szabó Miklós 1945. májusi menesztését követően Keresztury Dezső kapott igazgatói kinevezést. Keresztury néhány hónap múlva kultuszminiszter is lett, hivatalát 1945 novembere és 1947 márciusa között töltötte be. Minisztersége alatt a Collegium napi ügyeit Tomasz Jenő aligazgató irányította. Kettejük munkamegosztása hasonlított a korábbi curator-igazgató munkakapcsolathoz.

A Collegium fennállásának 50 éves évfordulója nehéz helyzetben találta az intézetet. A felújítási munkák 1946 júniusáig elhúzódtak, ez megbontotta a hagyományos együttélési formát, a családrendszert. Az igazgató igyekezett helyreállítani az intézet külföldi kapcsolattrendszerét és képzési szerkezetét. A képzési célok és a felvételi politika érdemben nem változott. Miniszterként sikerült elérnie a Collegium régi törekvését: 1946. február 11-én a köztársasági elnök főiskolai jelleget adományozott az internátusnak.

Már Keresztury lemondását követően, az igazgatása alatt heves sajtótámadás indult a Collegium ellen. Az internátusban kommunista frakció alakult, amely a belső életet erőteljesen átpolitizálta. Tevékenységüket elősegítette a minisztériumi támogatás, többek között az egyetemi tömegrendezvényeken való kötelező részvétel.

Az 1948. május 5-i diákelnök-választás indította el azokat az eseményeket, amelyeknek nyomán Lutter Tibor lett az új igazgató, és megkezdődött a Collegium átalakítása marxista tudósképzővé.

C'est à Dezső Keresztury que revint le poste de directeur, après la destitution de Miklós Szabó en mai 1945. Quelques mois plus tard, le portefeuille de l'Instruction Publique fut également confié à Keresztury, qui occupa ce poste de novembre 1945 à mars 1947. Pendant cette période, la gestion quotidienne de l'établissement fut assurée par Jenő Tomasz, directeur adjoint. Cette répartition des tâches rappelait la coopération qui existait autrefois entre le curateur et le directeur.

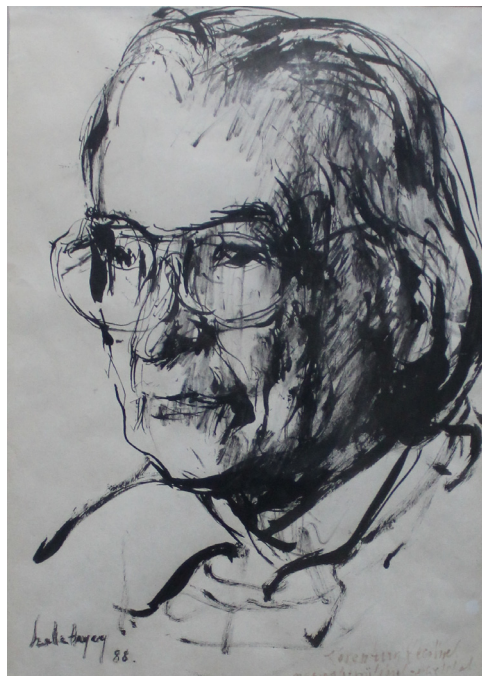
Le Collège fêta ses 50 ans dans des circonstances peu favorables. Les travaux de reconstruction durèrent jusqu'en juin 1946, ce qui empêcha la reconstitution des cadres traditionnels de la vie étudiante, fondée sur le regroupement des élèves en « familles », petits groupes très soudés, formés d'étudiants issus de promotions différentes. Le directeur cherchait à renouer avec les anciens partenaires internationaux du Collège Eötvös et à reconstituer un programme d'études cohérent. La finalité et la structure de l'enseignement dispensé au Collège Eötvös ne furent pas fondamentalement remises en question. En tant que ministre, Keresztury arriva même à réaliser une vieille ambition : faire accéder l'internat au rang d'école supérieure, ce qui eut en effet lieu le 11 février 1946.

Cependant, au moment de la démission de Keresztury de son poste de ministre, le Collège fut victime d'une virulente campagne de presse. Une fraction communiste se forma à l'internat et finit par politiser la vie intérieure de l'établissement. Cette politisation fut facilitée par le ministère, notamment par l'obligation faite aux élèves d'assister aux manifestations de masse.

Une tentative d'ingérence lors de l'élection du président du comité des étudiants, le 5 mai 1948, aboutit à la démission de Keresztury. Il fut remplacé par Tibor Lutter, un fidèle du régime ; ce fut le début de la transformation du Collège en établissement de formation de scientifiques marxistes.

148. (Falon/80) Keresztury Dezső portréja

(Sur le mur/80) Portrait de Dezső Keresztury

149. (VII/81) 159/1946. Tomasz Jenő jelentése az újjáépítési munkák beszüntetéséről. Budapest, 1946. június 17. MOL XIX-I-1-h. 112. doboz 90-3. tétel (1946-1947). (A következő oldalon)

(VII/81) 159/1946. Compte rendu de Jenő Tomasz sur l'interruption des travaux de reconstruction. Budapest, le 17 juin 1946, MOL XIX-I-1-h. boîte 112, article 90-3 (1946-1947). (Voir page suivante)

A Collegium fennállásának 50. évfordulója igen nehéz helyzetben találta az intézetet. Tagjainak és tanárainak jelentős része vidéken tartózkodott, vagy hadifogságba esett. Az épületet pedig súlyos károk érték az ostrom során. 1945 első hónapjai azzal teltek, hogy megpróbálták lakható állapotba hozni az intézetet.

Le Collège fêta ses 50 ans dans des conditions peu favorables. Une bonne partie de ses membres se trouvaient toujours à la campagne ou étaient retenus en captivité. Le bâtiment subit de graves dégâts au cours du siège de la ville. Ainsi, les premiers mois de l'année 1945 furent consacrés à la réhabilitation de l'établissement alors inhabitable.

159/1946.koll.szám.

Tárgy: jelentés az ujjáépítési munkák beszüntetéséről.

Egyszerű építési helyreállítási programja

Miniszter Ur!

7. E. p. V. 11.

A VKM. 54.628/1946.VI.sz.alatt azt az értesítést kaptuk, hogy a Báró Eötvös József-Collegium 1946.május hó 1-től kezdve az év végéig előreláthatóan havi 250 millió adópengő hitelt kap ujjáépítési célokra. Május hó legkezebbén ily hitelkeretnek megfelelően irányított az ujjáépítési munkákat. -Ha a fenti összeget az adópengő május havi közeparányosával számuk/22.000.F/, akkor 5.500.000.milpengőt kellett volna kapnunk e címen. Ezzel szemben a május havi kiutalás 1.950.000.milpengőt tett ki, és az összegek nagy részét csak a hó végén kaphatjuk kézhez. Ugyanígy nehezen indult a június hó első fele is, június 15-ig bezárólag mindössze 132.744.000.milpengő folyósított e címen.

Amikor május hó elején a pénzfolyósítás bizonytalanságát észrevettük, már akkor lecsökkentettük a munka iramát, annál is inkább, mert az ujjáépítés minden számlája adópengőben volt érvényesítve.

A hitelek elkésztett és alacsony összegű folyósítása miatt adópengőben fennálló tartozásunk oly méreteket öltött-a munkamenet csökkentése ellenére-, hogy június hó 15-én kénytelen voltam az összes ujjáépítési munkálatokat beszüntetni mindaddig, amíg adósságukat nem törlesztjük.- Ennek mértékéről június hó 13-án felterjesztett kimutatásokban tettem jelentést, amelyet a VKM.VI.Ú.O.Számvevőrsége rövid úton kért be a Collegiumtól.-

Amikor az ujjáépítési munka sajnálatos beszüntetéséről jelentést teszek, tisztelek kérem Miniszter Urat, hogy a szükséges hitelt minél előbb folyósíttatni méltóztassék, mert az adópengős hátrálékunk -minden ellenszolgáltatás nélkül-napról-napra ijesztő mértékben

Budapest, 1946. június hó 17.

Tisztelettel:

Dr. Jancsán Jenő
aligagató.

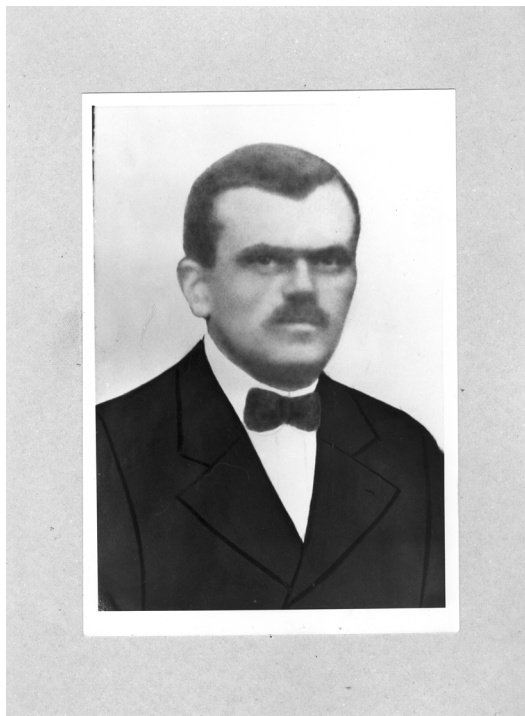
Dr. Keresztury Dezso, Várlás- és közoktatásügyi Miniszter Urnak

Magyar Országos
Levélár

Budapest

150. (VII/82) Tomasz Jenő aligazgató fényképe

(VII/82) Photo du directeur adjoint Jenő Tomasz

151. 160/1947. Keresztury Dezső levele a NIK Munkaverseny Bizottságának. Budapest, 1947. június 6. MDKL 51. doboz 97/6. dosszié. (A következő oldalon)

160/1947. Lettre de Dezső Keresztury au « Comité de compétition de travail ». Budapest, le 6 juin 1947, MDKL, boîte 51, dossier 97/6. (Voir page suivante)

A helyreállítási munkák a „Munkások a Tudományért” vállalkozás keretében fejeződtek be, ekkor a MÁVAG szakemberei helyreállították a Collegium fűtési rendszerét, collegisták pedig ennek fejében történelem-, néprajz- és nyelvvórákat adtak számukra.

C'est dans le cadre du projet intitulé « Des ouvriers pour la science » que la question des travaux de reconstruction finit par se résoudre et que les employés de la société nationale des chemins de fer (MÁVAG) remirent en état le système de chauffage du Collège : en échange, les collégiens leur donnèrent des cours d'histoire, d'ethnographie et de langue.

c.)

A NIK Munkaversenybizottságának
Budapest

Coll.sz.:160/1947

Igen tisztelt Bizottság!

Az Eötvös József Collegium Tanárképző Főiskola a magyar nevelés és tudomány nagy tekintélyű iskolája, a magyar haladó szellemű értelmiségnek régtől fogva kirepítő fészke, igen súlyos háborús veszteségeket szenvedett. Igen nagy erőfeszítéssel sikerült a Collegium rombadőlt épületét újra felépítenünk, az újjáépítési munka néhány fontos részlete azonban még elvégzésre vár. Helyre kell állítanunk elsősorban központi fűtésünket, mert csak így biztosíthatjuk az Intézet munkájának zavartalan menetét s így óvhatjuk meg épületünket s pótolhatatlan értékeinket a túl rombolásaitól.

A MÁVAG kiküldött szakértői elkészítették a legszükségesebb javítások költségvetését. Hozzávetőleg 26,000 forint értékű munkáról van szó; ebből 23-24,000 forint eszák a munkabérekre. Ez utóbbi összeget nincs módunkban előteremteni, de bizunk benne, hogy a javításokat a Munkások a Tudományért akció keretein belül mégis el lehet majd végezni. A MÁVAG dolgozói értesülésünk szerint hajlandók lennének segítségünkre sietni, mi viszont szellemi értékeinkkel szeretnénk az 5 szolgálatukra lenni. A Collegium tanárai, jelenlegi és volt növendékei szívesen vállalkoznak arra, hogy a MÁVAG dolgozóinak, munkájuk ellenértéképpen, nyelvi, természet-és szellemtudományi tanfolyamokat tartsanak. Felajánlhatjuk orosz, angol, francia, német, olasz, latin, görög, román, délszláv nyelvkurzusok, társadalomtudományi, történelmi, irodalmi, művészettörténeti, filozófiai, lélektani, matematikai, fizikai, kémiai, természetrajzi, földrajzi, néprajzi előadásorozatok rendezését. A Collegium nevelői közül kikerült európai hírnű tudósok, írók, művészek szívesen fognak bekapcsolódni munkánkba, amely igen eredményesen szolgálhatja majd a dolgozók s a haladó értelmiség összefogásának, baráti együttműködésének nagy ügyét.

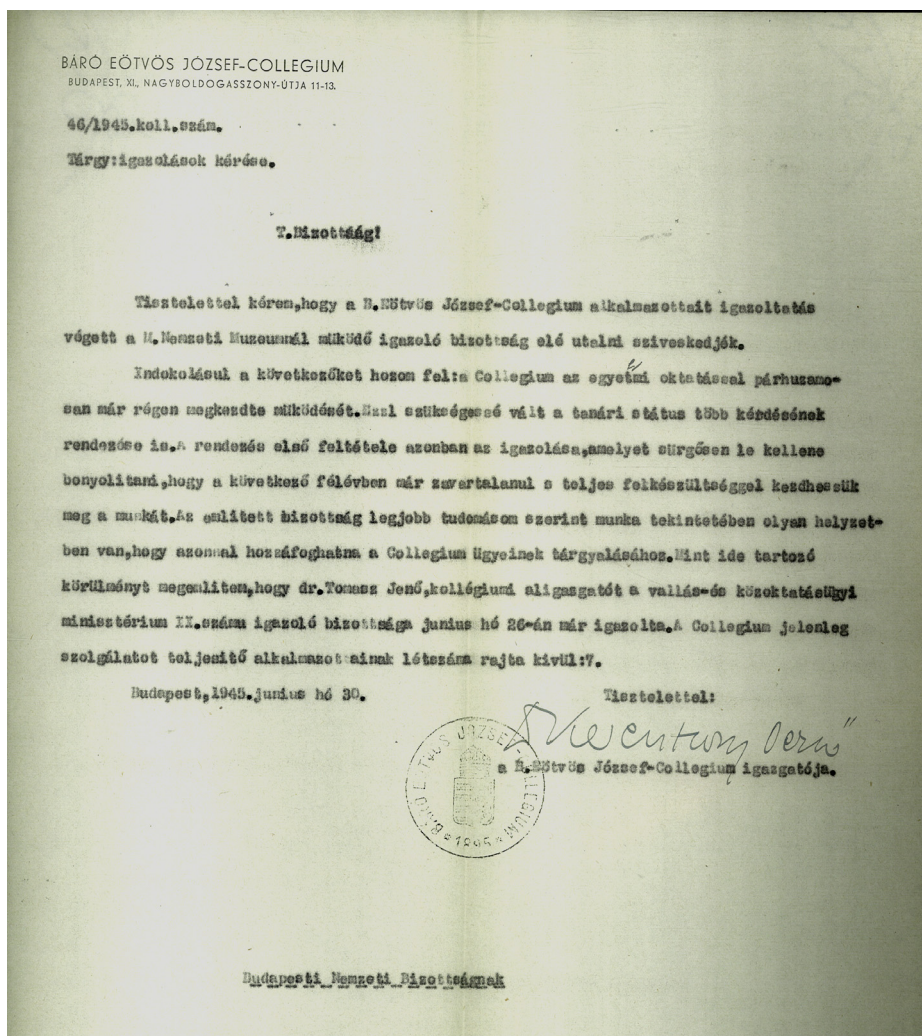
Azzal a kéréssel fordulunk tehát az igen tisztelt Bizottsághoz, szíveskedjék odahatni, hogy a szép tervet mind a NIK vezetősége, mind a MÁVAG dolgozói a magukévá tegyék.

Tisztelettel: *W. S.*

1947. jún. 6.

152. 46/1945. Keresztury Dezső igazgató levele a Magyar Nemzeti Múzeumban működő Igazoló Bizottsághoz. Budapest, 1945. június 30. MDKL 50. doboz 96/a/10. dosszié

46/1945. Lettre du directeur Dezső Keresztury au « Comité d'attestation », abrité par le Musée National. Budapest, le 30 juin 1945, MDKL, boîte 50, dossier 96/a/10

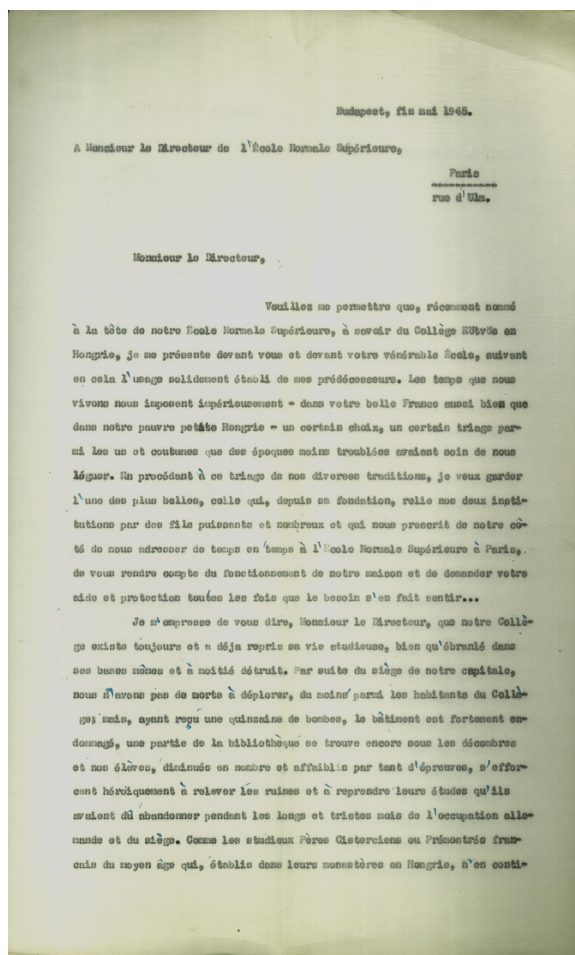

Miként az I. világháborút követően, úgy 1945 után is a tanári kar tagjainak igazolniuk kellett háború alatti tevékenységüket. A Collegium tanári karának egyetlen tagját sem marasztalták el politikai magatartása miatt.

Comme après la Première Guerre mondiale, les membres de l'équipe professorale durent attester, même après 1945, qu'ils ne s'étaient rendus coupables de rien pendant les années de la guerre. Aucun d'entre eux ne fut condamné pour son comportement politique.

153. (VII/83) Keresztury Dezső levele az École Normale Supérieure igazgatójához. Budapest, 1945 májusa. MDKL 51. doboz 97/a. dosszié

(VII/83) Lettre de Dezső Keresztury au directeur de l'École Normale Supérieure. Budapest, mai 1945, MDKL, boîte 51, dossier 97/a.

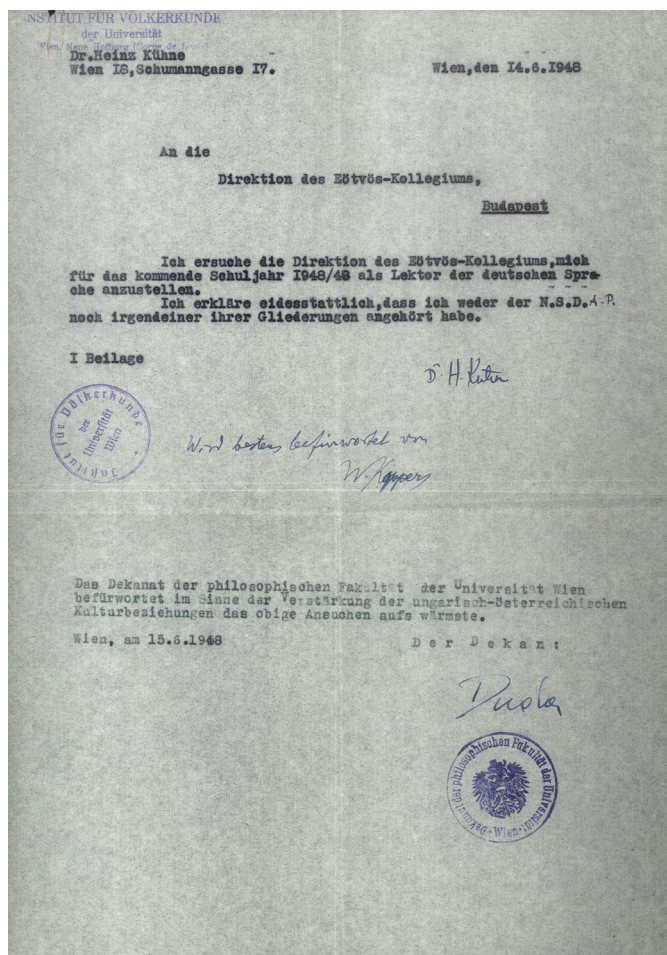

Keresztury Dezső már 1945 nyarán kapcsolatokat keresett az ENS-szel, de az együttműködés normalizálására csak 1947 folyamán került sor, amikor megérkezett Guy-Turbet Delof lektor. Delof később, 1950-t követően is Magyarországon, a Francia Nagykövetség alkalmazásában maradt.

Déjà au cours de l'été 1945, Dezső Keresztury chercha à reprendre contact avec l'ENS, ce qui ne se réalisa qu'en 1947, avec l'arrivée du lecteur Guy-Turbet Delof. Celui-ci resta plus tard à Budapest, au sein de l'Ambassade de France.

154. Heinz Kühne levele az Eötvös Collegium igazgatóságához lektori kinevezéséről. Bécs, 1948. június 14. MDKL 47. doboz 84/b/3. dosszié

Lettre de Heinz Kühne à la direction du Collège Eötvös à propos de sa nomination au poste de lecteur. Vienne, le 14 juin 1948, MDKL, boîte 47, dossier 84/b/3

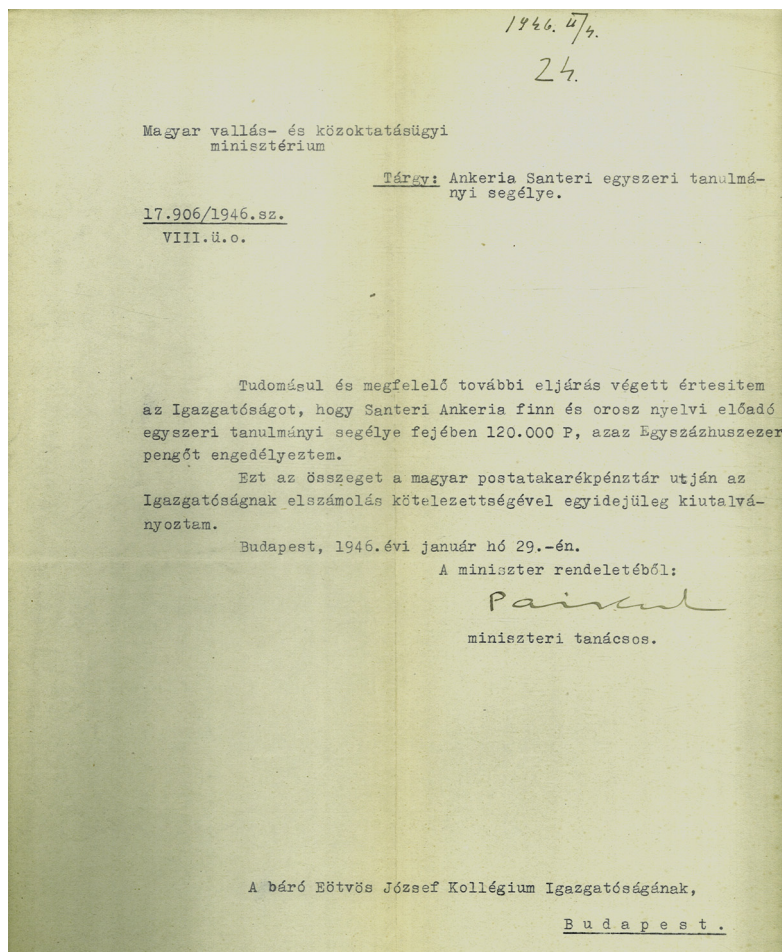

Keresztury igyekezett a német lektori posztot is betöltetni. Heinz Kühne el is nyerte a kinevezést, de arról nincs adat, vajon megérkezett-e a magyar fővárosba.

Keresztury s'efforça d'assurer également la relève du poste de lecteur allemand. Heinz Kühne fut en effet nommé au poste, mais rien n'atteste qu'il soit arrivé à Budapest.

155. 17.906/1946. VIII. 1. sz. Paikert Géza miniszteri osztálytanácsos levele Keresztury Dezső igazgatóhoz. Budapest, 1946. január 29. MDKL 46. doboz 84/4. dosszié

17.906/1946. VIII. 1. Lettre de Géza Paikert, conseiller ministériel au directeur Dezső Keresztury. Budapest, le 29 janvier 1946, MDKL, boîte 46, dossier 84/4

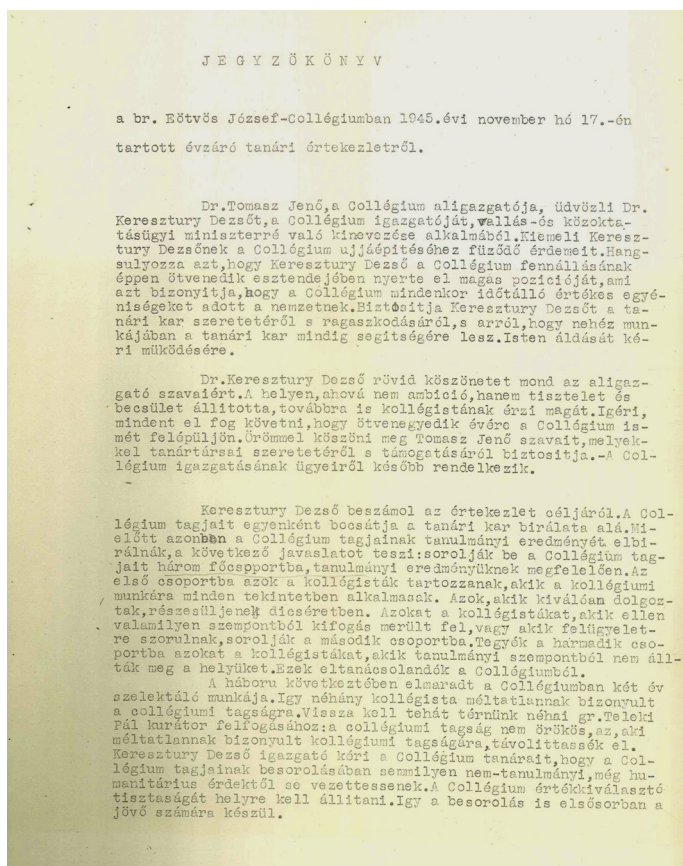

A magas infláció 1945–1946 folyamán nehéz helyzetbe hozta a Collegium tanárait és lektorait egyaránt. Ankeria Santieri finn nyelvi lektor díjazásán jól lemérhető a pénzromlás mértékének alakulása: 1945 júliusában 800 pengős tiszteletdíjat ajánlott fel a minisztérium, amelyet 1946 januárjában felemelt 93 000 pengőre, majd ezt 1946 júliusára tovább emelték 120 000 pengőre.

Une inflation très élevée en 1945-1946 rendit la vie très difficile aux professeurs et aux élèves du Collège. Les changements relatifs au salaire du lecteur finnois, Ankeria Santieri, illustrent bien l'évolution de cette inflation : en juillet 1945, le ministère lui proposa des honoraires de 800 pengős, portés en janvier 1946 à 93.000 pengős, puis, en juillet à 120.000 pengős.

156. (VII/84) Az 1945. november 17-i tanévzáró tanári értekezlet jegyzőkönyve. MDKL 54. doboz 102/d. dosszié

(VII/84) Protocole de la réunion des professeurs du 17 novembre 1945, MDKL boîte 54, dossier 102/d

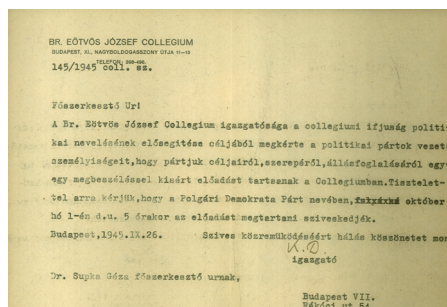

A Keresztury–Tomasz-éra számos tekintetben hasonlított a Szabó-időszak Collegiumára. A felvettek nagyobb része ugyanazokból a társadalmi csoportokból került ki, a módszerek sem változtak, sőt az új igazgató 1945. novemberi tanári értekezleten a 1927–1928-ban kialakított minősítési rendszert támogatta, és ebben a tekintetben a Teleki-féle szellemiség visszatérését sürgette.

Le Collège de l'époque de Keresztury–Tomasz rappelait sur de nombreux points celui de la direction de Miklós Szabó : les élèves admis au Collège venaient, pour la plupart, des mêmes groupes sociaux et les méthodes de travail n'avaient pas changé. Lors de la réunion professorale de novembre 1945, le nouveau directeur marqua une préférence pour le système de qualification et d'examen établi en 1927-1928 et encouragea par là, le retour à l'esprit propre à l'époque de Pál Teleki.

157. (VII/85) 145/1945. Keresztury Dezső levele Supka Géza részére. Budapest, 1945. szeptember 26. MDKL 51. doboz 97/a. dosszié

(VII/85) 145/1945. coll. sz. Lettre de Dezső Keresztury à Géza Supka. Budapest, le 26 septembre 1945, MDKL, boîte 51, dossier 97/a

Új elemként jelent meg a Collegium életében, hogy 1945. október 1–6. között politikai hetet tartottak, így a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjainak képviselői meghívást kaptak az intézetbe, hogy tartsanak előadást programjukról a collegisták részére.

Comme nouvel élément dans la vie du Collège, une « semaine politique » eut lieu du 1er au 6 octobre 1945, à laquelle participèrent les représentants du parti « Front Hongrois d'Indépendance Nationale » pour présenter aux collégiens leur programme.

158. Az 1946. szeptember 17-i tanévnyitó, az 1946. december 19-i félévzáró értekezletek jegyzőkönyvei. MDKL 54. doboz 102/d. dosszié. (A következő oldalakon)

Protocoles de la rentrée solennelle du 17 septembre 1946 et de la réunion de fin de semestre du 19 décembre 1946, MDKL boîte 54, dossier 102/d. (Voir pages suivantes)

Keresztury Dezső az 1945. november 4-i országgyűlési választásokat követően felállt Tildy-, később Nagy Ferenc-kormányban kultuszminiszteri megbízást kapott. Ebben az időszakban a Collegium igazgatásának feladatát jobbra Tomasz Jenő látta el. Kettejük munkakapcsolata sok szempontból a két világháború közötti időszakból ismert curator-igazgató viszonyra emlékeztetett. Nem véletlen, hogy a curator-i tisztség betöltésének gondolata csupán Keresztury 1947. március 14-i lemondását követően merült fel ismét.

À la suite des élections du 4 novembre 1945, Dezső Keresztury exerça la fonction de ministre de l'Instruction Publique d'abord dans le gouvernement de Tildy, puis dans celui de Ferenc Nagy. Ainsi, la direction du Collège fut dans la pratique assurée par Jenő Tomasz. Leur relation de travail rappelait à maints égards la relation qui avait existé entre le directeur et le curateur. Ainsi, ce n'est pas un pur hasard si le besoin de nommer de nouveau quelqu'un au poste de curateur du Collège, ne se fit sentir qu'après la démission de Keresztury, le 14 mars 1947.

J e g y k ö n y v

a B. Eötvös József-Collegium tanári testületének 1946. szeptember 17-én tartott tanévnyitó értekezletéről.

Jelen vannak: dr. Tomasz Jenő aligazgató, majd dr. Keresztury Dezső igazgató, kultuszminiszter elnöklete alatt dr. Bonnerjea René, dr. Dallos György, dr. Faragó László, dr. Faragó Péter, Hajós György, dr. Harmatta János, dr. Káldor György, dr. Tenéz Ernő, dr. Kosáry Domokos, dr. Makay Gusztáv, dr. Molnos Lipót, dr. Mérey Ferenc, dr. Rákosi Zoltán, dr. Szegő Albert, dr. Zulauf Teofil. Távolmaradását bejelentett: Major Jenő, dr. Pais Dezső, dr. Szauder József. Dr. Gáldi László Párisban van. Dr. Mollay Károly hadifogságban. - Nem jelent meg Ankeria Santeri.

I. Dr. Tomasz Jenő aligazgató megnyitja az értekezletet és bejelenti, hogy a Collegium igazgatósága új szakvezető tanárokat kért fel előadások tartására: dr. Mérey Ferencet, a Székesfővárosi Gyermeklélektani Intézet igazgatóját gyermeklélektanból, dr. Prohászka Lajos egy.ny.r.tanárt pedagógiából, dr. Faragó László egy.m.tanárt filozófiából, dr. Barta János áll. keresk.isk.igazgatót, egy.m.tanárt magyar irodalomból, dr. Dallos ~~Szabó~~ gyakorló gimn. r.tanárt német irodalomból. Bejelenti továbbá, hogy dr. Országh László egy.m.tanár ismét átveszi az angol irodalmi tanulmányok irányítását, Rákosi Zoltán gimn.r.tanár pedig a német szakvezetésben fog ismét közreműködni. Az új és visszatért tanárokat melegen üdvözi.

II. A Collegiumi tagok létszámában beállott változásokra vonatkozólag bejelenti, hogy a 15 új tag közül 13 I.éves, 1 II.éves és 1 III.éves. Csatári Dániel, aki a pályázat alkalmával még érettségi bizonyítvánnyal nem rendelkezett, s aki azt az utasítást kapta, hogy érettségijének megszerzése után jelentkezék, eddig még nem hallatott magáról. A fenti 15 taghoz a szegedi Eötvös Lóránd Kollégium tagjai közül a VKM 96.163/1946.VI.sz. rendeletével Hajnal Imre II.éves math.-phys.-szakos hallgató tagságát minősítette át Eötvös József-Collegiumi tagsággá. Tehát az összes új tagok száma 16 /Csatárin kívül/.

Bejáró tagságot kaptak eddig: Kiss B. Zsolt I.éves, Rába György II.éves, Mohay Béla II.éves, Bakos Ferenc II.éves és Hermann József IV.éves hallgatók. Bejáró tagságáról lemondott Rába György.

A Collegiumi tagok összlétszáma: I.évf.:13; II.évf.:15; III.évf.:17; IV.évf.:15; V.évf.:9; összesen: 69. Bejáró tag: 4.

A collegiumi tagok mind bevonultak Moravcsik Mihály I.éves és Banner József III.éves kivételével. Moravcsik Mihály vérméregzéssel betegen fekszik, 10 nap mulva jöhet be. Banner József még nem adott hirt magáról.

Az V. éveseket, a nehéz helyzetre való tekintettel, majdnem mind visszavette a miniszter ur, éspedig a rendes tagok tagsági fokozataival. Nem került vissza: Aradi Miklós, aki a Luther-Otthonban kapott elhelyezést, Török Erich, aki Bécsbe akar kimenni és Orosz Lajos szembetegsége és családi nehézségei miatt. Az V. évesek számára ebben a tanévben külön szak tanulmányokat állítunk be /Lásd később/.

III. A könyvtár helyzetére vonatkozólag az aligazgató az alábbi bejelentéseket teszi: az utolsó értekezlet óta /jul.24./ a könyvtár a következő adományokkal gyarapodott: a British Council-től 225 kötet, a World Student Relief-től /Genf/ 65 kötet, a M.Tud.Akadémiától: 42 kötet, a Történelmi Társulattól: 10 kötet.

A továbbiakban jelenti, hogy a könyvtár liberális kezelését nem lehet fenntartani, mert a könyvek közül sok eltűnt és tűnik el állandóan. Szomorú az, hogy amikor a könyvtári állomány nagy részét nagy áldozatokkal és nagy veszélyek között sikerült megmenteni a nehéz időkben, most értékes könyvek vesznek el lelkiismeretlen emberek kezén. A collegiumi ifjuság maga kívánja a könyvtárlátogatás megszorítását. A múlt tanévben memorandumban kérte ezt. Ennek indítványaiból a következőket kellene azonnal életbe léptetni:

1/ a könyvtárt szabadon használhatják a/ a Collegium bennlakó tagjai és b/ a Collegium szakvezető tanárai. A könyvek kikölcsönzése a tanárok részéről is a szokásos formák betartása mellett történhet: két térítvény pontos kitöltésével. Szótárt, sorozatból való könyveket és folyóiratokat ki-

J e g y z ő k ö n y v

a B.Eötvös József-Collegium tanári testületének 1946. december hó 19-én tartott félévzáró értekezletéről. -

Jelen vannak: dr. Keresztury Dezső VK miniszter elnöki tete a-
alatt, dr. Tomasz Jenő aligazgató, dr. Bonnerjea René, Dr. Dallos
György, dr. Faragó Péter, dr. Gáldi László, dr. Hajós György,
dr. Kenéz Ernő, dr. Kosáry Domokos, dr. Major Jenő, dr. Makay
Gusztáv, dr. Mérey Ferenc, Rákosi Zoltán, dr. Szegő Albert,
dr. Waldapfel József a Collegium tanárai és előadói.

Elmaradásukat kimentették: Bouteiller Pierre /elutazott/, dr. Fa-
ragó László /elutazott/, dr. Harmatta János /beteg/, dr. Káldor
György, dr. Molnos Lipót /hivatalos elfoglaltság/, dr. Országh
László /elutazott/, dr. Prohászka Lajos, dr. Pais Dezső, dr. Szau-
der József /beteg/.

Az elnök megnyitja az értekezletet, üdvözlí a megjelenteket, majd felkéri dr. Tomasz Jenő aligazgatót, hogy a folyó ügyekről adja elő jelen-
tését.

I. Az aligazgató a szakvezetésben beállott változásokra vonatko-
kozólag a következő bejelentéseket teszi: a tanévnyitó értekezlet megállá-
podásától eltérőleg az I. és III. évf. magyar irodalmi szakvezetését dr. Wald-
apfel József egy. mt., tanárképzőintézeti tanár vállalta /dr. Barta János elf-
oglaltsága miatt nem tudta vállalni a szakvezetést/, és dr. Makay Gusztáv
a II. és III. éveseket vezette.

Bouteiller Pierre francia egyetemi lektor szintén bekapcsoló-
dott a szakvezetésbe, s a III-IV. évnél adott heti egy alkalommal kettős órát.

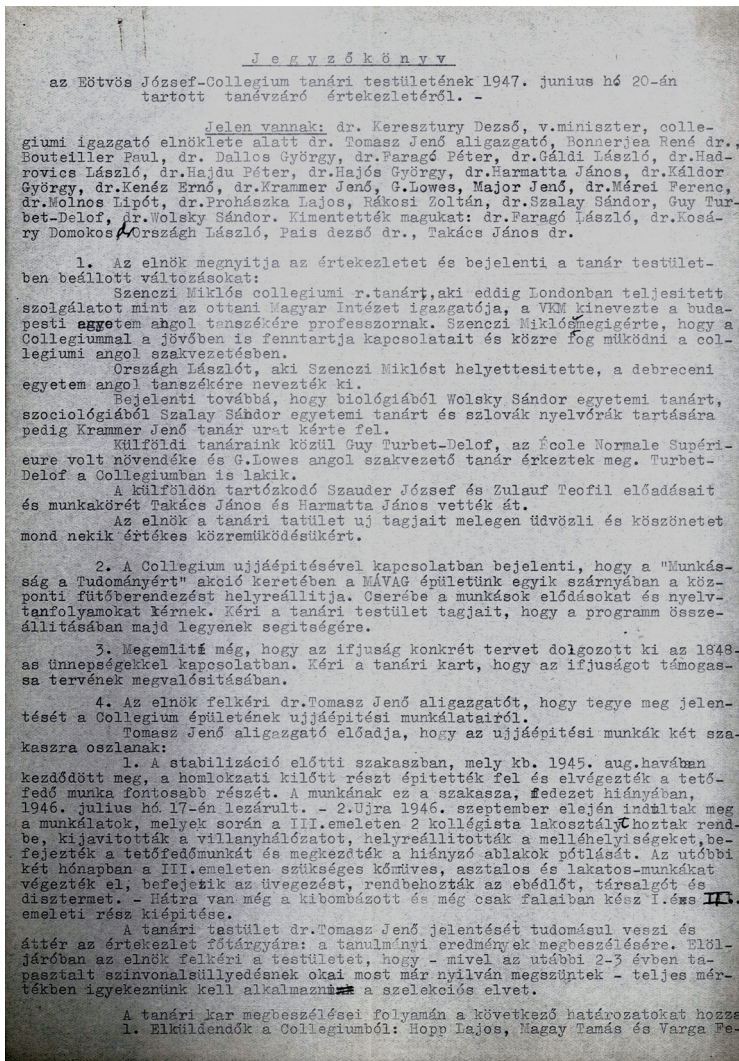
Dr. Gáldi László egyet. ny. rk. tanár is visszaérkezett félév
közben párizsi hivatalos utjáról, s rendes óraszámával, sőt többlettel átvette
a szakvezetést /mint a Collegiumhoz beosztott tanár/: román kezdőknek
heti 1, haladóknak heti 1, román szakosoknak, III. évesek heti 1, francia-
szakos I. évf. heti 1, II. évf. heti 1, orosz szakosoknak III-IV. évf. heti 1,
II. évf. heti 1, orosz nem-szakosoknak heti 2 órában.

Ankeria Santeri, a Collegiumban lakó finn lektor a tanév ele-
ji tanári értekezleten a meghívás ellenére nem jelent meg, a meghívás alá-
írását megtagadta, s nem volt hajlandó e félévben szakvezetést vállalni a
Collegiumban. A VKM.-től e lépése után azt kérte, hogy erős egyetemi elfog-
laltságára való tekintettel, s oly célból, hogy tudományos munkáján dolgoz-
hasson /"Oszttják elemek az orosz nyelvben"/ mentesítsék az Eötvös-collegiu-
mi óraadás alól, de emellett a VKM fedezze Eötvös-collegiumi lakását és ellá-
tását. Ankeria ezt a kérését a Collegium vezetősége megkerülése nélkül adta
be. A VKM a kérés teljesítését megtagadta, s Ankeriától az Eötvös-collegiu-
mi ellátást és lakást dec. 1-től megvonta. Ankeria erre újabb kéréssel ford-
ult a VKM-hez. A VKM átiratban arról értesítette a Collegiumot, hogy Anke-
ria újabb kérését is elutasította, s tőle a collegiumi bentlakást és ellá-
tást azonnali hatállyal megvonja. - Így finn nyelvi tanítás e félévben a Col-
legiumban nem volt. Már most javasolja Pais Dezső tanár urral való előzetes
megbeszélés alapján, hogy Hajdu Péter dr. volt collegistát kérjük fel erre.
Dr. Gáldi László felszólalásában, azt javasolja, hogy dr. Lakó Györgyöt kér-
je fel az igazgatóság, tekintettel arra, hogy Lakó Gy. a múltban huzamosabb
ideig közreműködött a collegiumi szakvezetésben.

II. A collegiumi tagok létszámában a következő változások állottak
be: Páva István /angol-magyar/ és Tóbiás Áron /orosz-magyar/ I. éves tagok
mindjárt a félév elején lemondtak tagságukról. Páva jogi pályára lépett,
Tóbiás Áron kénytelen volt állást vállalni, hogy szüleit eltarthassa. He-
lyükre Csatári Dániel /román-történelem/ és Kiss Béla Zsolt /latin-német/
pályázókat vette fel a Collegium igazgatósága. Csatári Dániel olyan szakcso-
portot választott a Collegium kezdeményezésére, amely eddig a VKM részéről
írásban nem engedélyeztetett. E tárgyban aligazgató többször beszélt telefo-
non Zsirai Miklós professzor urral, a Tanárképző Intézet ügyvezető igazga-
tójával, aki csak akkor hajlandó a tanárképzői-indexek aláíratását engedélyez-
ni ilyen szakcsoportok mellett, ha erre a VKM-től az engedélyt írásban is
megkapja. Nagyon üdvös volna, ha a VKM ezt az engedélyt megadná.

159. Az 1947. június 20-i tanévzáró értekezlet jegyzőkönyve. MDKL 54. doboz 102/d. dosszié

Protocole de la réunion de fin d'année du 20 juin 1947, MDKL, boîte 54, dossier 102/d

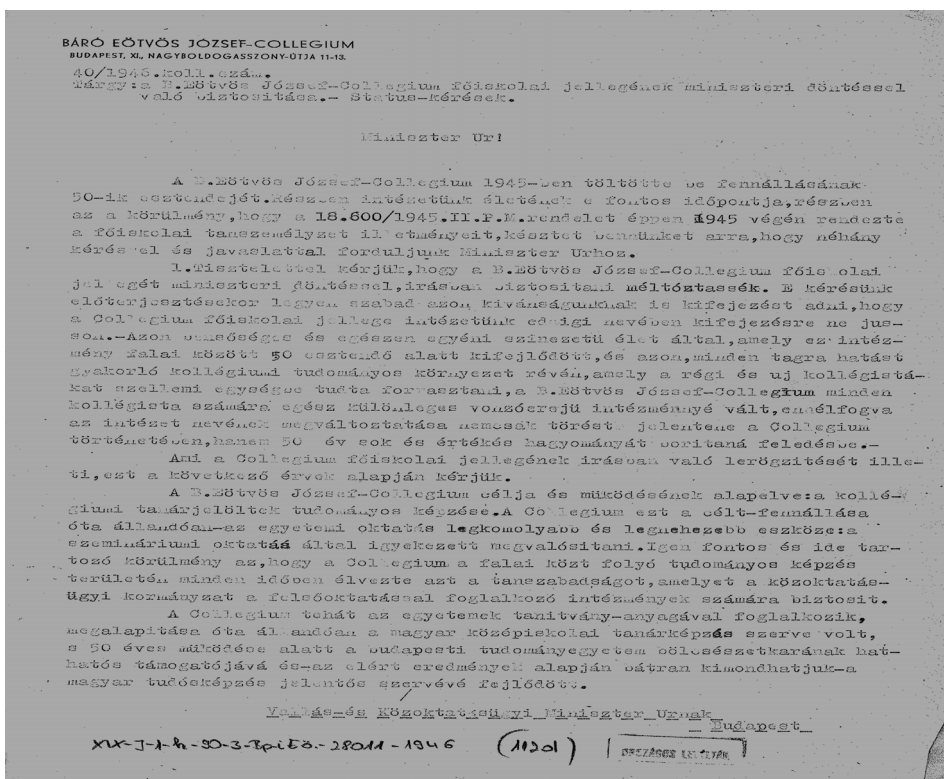

A Collegium 1945 után is hasonló helyzetbe került, mint az I. világháborút követő időszakban. A harci cselekmények hatással voltak a középiskolák tanulmányi színvonalára, amely a Collegiumon belül is azonnal érezhető volt. Keresztury ezért többször felszólította a tanári kar tagjait, hogy a válogatási és a minősítés elveit következetesen tartsák be.

Après 1945, la situation du Collège rappela beaucoup celle qu'il avait connue après la Grande Guerre. Les événements militaires eurent des répercussions négatives sur le niveau des lycéens, et donc celui du Collège. C'est pourquoi Keresztury invita ses collègues à maintes reprises à s'en tenir plus strictement encore aux principes de sélection qui avaient été retenus avant la guerre.

161. (VII/86) 40/1946. Tomasz Jenő felterjesztése a Collegium főiskolai jellegének elismerése végett. Budapest, 1946. február 25. MOL XIX-I-1-h. 112. doboz 90-3. tétel (1946-1947)

(VII/86) 40/1946. koll. szám. Note de Jenő Tomasz dans laquelle il demande encore au ministère de reconnaître le Collège comme école supérieure. Budapest, le 25 février 1946, MOL XIX-I-1-h. boîte 112, article 90-3 (1946-1947)

Keresztury Dezső kultuszministersége alatt véget ért az a küzdelem is, amelyet a Collegium 1924 óta folytatott főiskolai jellegének elismerésért és a tanári kar besorolásának átalakításáért. Tomasz Jenő beadványában összegezte a sérelmeket, és azokat Keresztury elé terjesztette. Nagy Ferenc miniszterelnök előterjesztésére Tildy Zoltán köztársasági elnök 1946. február 11-én adományozott főiskolai jelleget a Collegiumnak. Ezzel az internátus felsőoktatásbeli helyzetét illetően lényegében az 1924 előtti állapotok álltak helyre.

C'est également sous le ministère de Dezső Keresztury que se termina la lutte que le Collège menait depuis 1924 pour obtenir le titre d'école supérieure ainsi que le classement des professeurs de l'établissement dans une catégorie de paiement supérieure. Dans sa note adressé au ministre Keresztury, Jenő Tomasz reprenait tous ces points. Par la suite, le président de la République, Zoltán Tildy accorda au Collège le titre d'école supérieure et ainsi la situation d'avant 1924 fut restituée.

162. (VII/87) 39.486/1947 VI. sz. VKM IV. ügyosztálya a Collegium 50 éves fennállására kiadott jubileumi emlékkönyv támogatásának tárgyában. Budapest, 1947. február 28. MOL XIX-I-1-h. 112. doboz 90–3. tétel (1946–1947)

(VII/87) 39.486/1947 VI. Lettre du département IV du ministère de l'Instruction Publique et des Cultes à propos d'une contribution à verser pour le financement de l'album festif du 50e anniversaire du Collège. Budapest, le 28 février 1947, MOL XIX-I-1-h. boîte 112, article 90-3 (1946-1947)

Béni Eötvös József Collegium vezetésével felajánlani szeretnénk a Collegium 50 éves fennállásának alkalmából, valamint az elmúlt 50 év előtt a Collegium által végzett tevékenység munkáinak emlékeztetőjében a Collegium iskolai tevékenységének áttekintését és ezzel kapcsolatban egyes állások szerkesztését kérte.

Az ügyre vonatkozóan véleményeket rövíben az alábbiakban foglalkozunk össze:

Béni Eötvös József Collegium a régi /1895/, valamint az új /1923/ szervezeti szabályzatban foglalt rendelkezésekből megállapítottuk az oly intézet, mely a köznevelési tevékenység, valamint a Collegium tanulmányi tevékenységét a szervezeti szerkezetben megállapított módon szabályozza. A köznevelési tevékenység szervezésében a Collegium külön kifejezett jogszabályi rendelkezéssel éppen helyettesítve minem az 1924. évi XXVIII. t.c. 4. §-a /7/ bek. azonban egyes iskolai intézmények helyettesítő részére a tevékenység intézetben folyó tanulmányi tevékenységét bizonyos tanulmányi tevékenységüket biztosít. Az e §-hoz fűzött miniszteri indoklás ilyen iskolai intézményekről említi meg a Béni Eötvös József Collegiumot is. A Collegium tehát teljes tevékenységét nem nyújt, a köznevelési tevékenységét önállóan nem szabályozza és jelenleg az oly iskolai intézet, amelynek a köznevelési tevékenységében valamilyen részvételét egyes miniszteri rendelkezések szabályozzák.

Már most mi a feltételekben foglalt kérdést illeti, a Collegium fennmaradt jogállásából kiemelkedő kérdés megoldása adódna. Az egyik megoldás a Collegiumnak önálló köznevelési tevékenység

Magyar Országos Levéltár

XIX-I-1-h. 112. doboz 90-3. tétel (112)

A Collegium 50 éves fennállását az intézeten belül ünnepelték meg, bár az évfordulóról értesítették a sajtót. A kultusztárca támogatta egy emlékkönyv kiadását, amely azonban torzóban maradt, jelenleg a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában őrzik. Emlékérmeket is kibocsátottak, amelynek előlapján madarat felreptető női alak és Keresztury collegiumi jelmondata: „Szabadon Szolgál a Szellem” látható és olvasható. A hátoldalon latin nyelvű felirat hirdeti: „In Memoriam Sollemnium Semisaecularium Collegii a Josepho Eötvös Nominati MDCCCXCV MDCCCCXLV”

Les festivités à l'occasion du 50e anniversaire eurent lieu au Collège même, mais la presse en fut informée. Le ministère de l'Instruction Publique et des Cultes voulut bien contribuer à l'édition d'un album commémoratif. Celui-ci resta sous forme d'ébauche, conservée aujourd'hui dans les Archives de l'Académie des Sciences de Hongrie. Une médaille commémorative fut aussi frappée. Elle comporte, côté face, une figure féminine qui laisse s'envoler un oiseau ainsi que la devise donnée au Collège par Keresztury, « L'esprit sert librement ». Côté pile, on peut voir l'inscription suivante : « In Memoriam Sollemnium Semisaecularium Collegii a Josepho Eötvös Nominati MDCCCXCV MDCCCCXLV ».

163. (VII/88) Keresztury Dezső-émlékérem

(VII/88) Médaille commémorative en hommage à Dezső Keresztury

164. (VII/89) „Szabadon Szolgál a Szellem”. Emlékérem a Collegium 50. évfordulóján

(VII/89) « L'esprit sert librement ». Médaille commémorative à l'occasion des 50 ans du Collège

165. (VII/90) A háború sújtotta Collegium. Az egykori tornaterem és aula romjai

(VII/90) Le Collège après la guerre. Décombres de l'ancienne salle de gymnastique et du hall

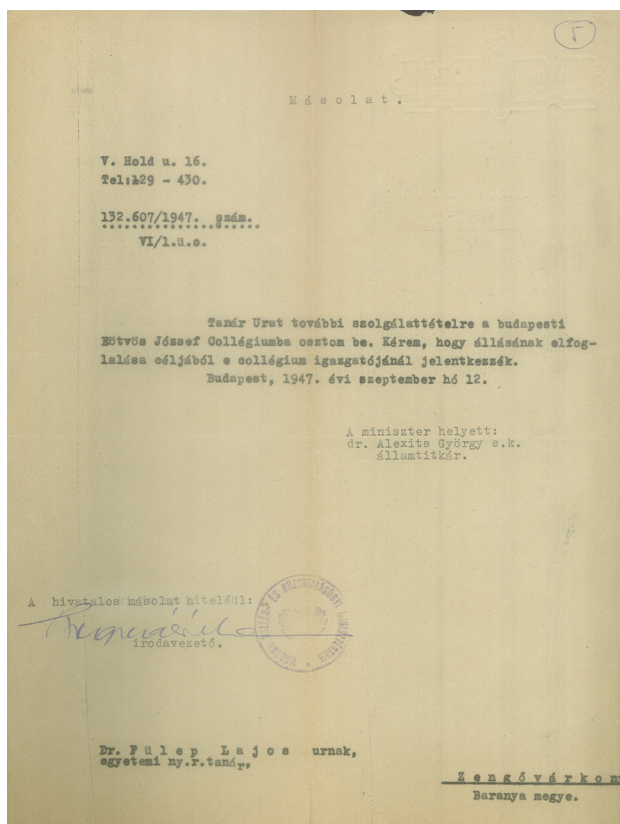
166. (VII/91) Keresztury Dezső a collegistákkal a tetőn

(VII/91) Dezső Keresztury avec des collégiens sur le toit

167. 132.607/1947. A VKM VI. ügyosztály. Alexits György államtitkár levele Fülep Lajoshoz az Eötvös Collegiumba történő beosztásáról. Budapest, 1947. szeptember 12. MDKL 41. doboz 73/a. dosszié

132.607/1947. szám. Lettre du secrétaire d'état György Alexits, du département VI du ministère de l'Instruction Publique et des Cultes, à Lajos Fülep au sujet de son emploi au Collège Eötvös. Budapest, le 12 septembre 1947, MDKL boîte 41, dossier 73/a

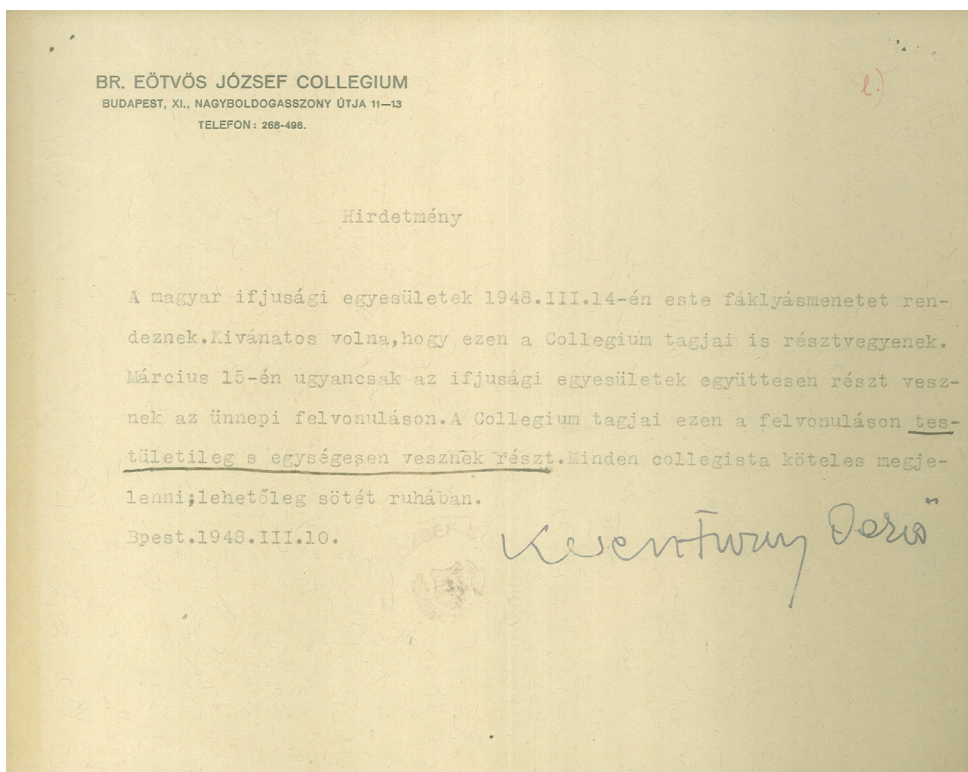

A „zengővárkonyi remetét”, Fülep Lajost a VKM értékes néprajzi gyűjteményének átadása fejében helyezte a Collegiumba, lakást és teljes ellátást kapott, cserébe pedig művészettörténeti és néprajzi órákat adott az érdeklődők számára. A Collegium 1948-as átalakulását követően sokak számára Fülep szemináriumai jelentették a „régí Collegium” szellemiségét.

Le professeur connu sous l'appellation de « l'ermite de Zengővárkony » fut muté au Collège par le ministère de l'Instruction Publique et des Cultes. En échange de la riche collection ethnographique dont il fit don au Collège, Fülep put y être logé et nourri gratuitement, et donner des cours d'histoire de l'art et d'ethnographie aux élèves intéressés. Après la transformation que subit le Collège en 1948, c'étaient ses cours qui sauvegardaient quelque chose de l'esprit du « vieux Collège » pour de nombreux anciens élèves.

168. (VII/92) Keresztury Dezső hirdetménye a collegiumi ifjúság részére. Budapest, 1948. március 10. MDKL 51. doboz 97/6. dosszié

(VII/92) Annonce de Dezső Keresztury aux élèves du Collège. Budapest, le 10 mars 1948, MDKL, boîte 51, dossier 97/6

Szokatlan elem volt a Collegium történetében, hogy az egyetemi hallgatókkal együtt a collegistáknak több, a VKM által előírt politikai jellegű rendezvényen kellett részt venniük. Ez megtörte az intézet hagyományos belső szokásait, egyúttal megkönnyítette a kommunista frakció előretörését, amely az internátus belső életének átpolitizálására törekedett. Az 1948. március 15-i esemény mellett a collegistáknak május 1-jén is az egyetemi hallgatókkal együtt kellett felvonulniuk a Hősök terén.

Un nouvel élément dans l'histoire du Collège fut l'obligation faite aux collégiens par le ministère de l'Instruction Publique et des Cultes d'assister, avec les étudiants de l'université, à plusieurs manifestations politiques. Ce fut une intervention brutale dans l'autonomie de l'établissement, qui favorisa en même temps la réalisation du but de la fraction communiste des étudiants, à savoir la politisation de la vie intérieure du Collège. En 1948, en plus de la commémoration du 15 mars, les collégiens durent participer au défilé du 1er mai sur la Place des Héros aux côtés des étudiants.

169. Prohászka Lajos jelentése pedagógiai órákról az 1946/1947. tanév II. felében. Budapest, 1947. június 20. MDKL 54. doboz 101/10/a. dosszié

Compte rendu de Lajos Prohászka sur les cours de pédagogie du second semestre de l'année académique 1946/1947. Budapest, le 20 juin 1947, MDKL boîte 54, dossier 101/10/a

EGYETEMI PEDAGÓGIAI INTÉZET
PÄDAGOGISCHES INSTITUT DER UNIVERSITÄT
INSTITUT PÄDAGOGIQUE DE L'UNIVERSITÉ
BUDAPEST, VIII. MÚZEUM-KÖRÜT 6-8.

Az Eötvös-Kollegium Tekintetes Igazgatóságának.

Budapest.

Az 1946/47. tanév második felében végzett pedagógiai tanulmányokról a következőket van szerencsém jelenteni:

Kiindulásként L. Dugas "Le problème de l'éducation" c. könyve egyik fejezetének, továbbá E. Spranger "Die Bedeutung der wissenschaftlichen Pädagogik für das Volksleben" c. tanulmányának olvasása alapján a pedagógia problematikáját tekintettük át. Ebből azután részletesebben a nevelés ténykérdéseivel foglalkoztunk: mi a nevelés és minő tényezők közreműködésével jön létre. Megtárgyaltuk nevelés és önkifejlődés, nevelés művészet, nevelés és politika, nevelés és technika viszonyát, s e közben különösen arra volt gondom, hogy a résztvevő urak e kérdések kontroverz felfogásával is megismerkedjenek, s ezzel a pedagógia filozófiai tárgyalásának izére rájőjjenek.

Az órákra az urak szorgalmasan eljártak, az egyes kérdések megvitatásában élénken résztvettek és ajánlásokra tovább olvastak. Érdeklődésüket és szorgalmukat egyformán dicsérhetem. Ha mégis néhányukat külön is kiemelem, ez csak azt jelenti, hogy ők voltak a bátrabbak és az elevenebbek. Ezek: Bencédy József, Mikolás Miklós, Orosz Lajos és Nagy Miklós.

Fogadja a Tekintetes Igazgatóság őszinte tiszteletem kifejezését,

Budapest, 1947. június 20.

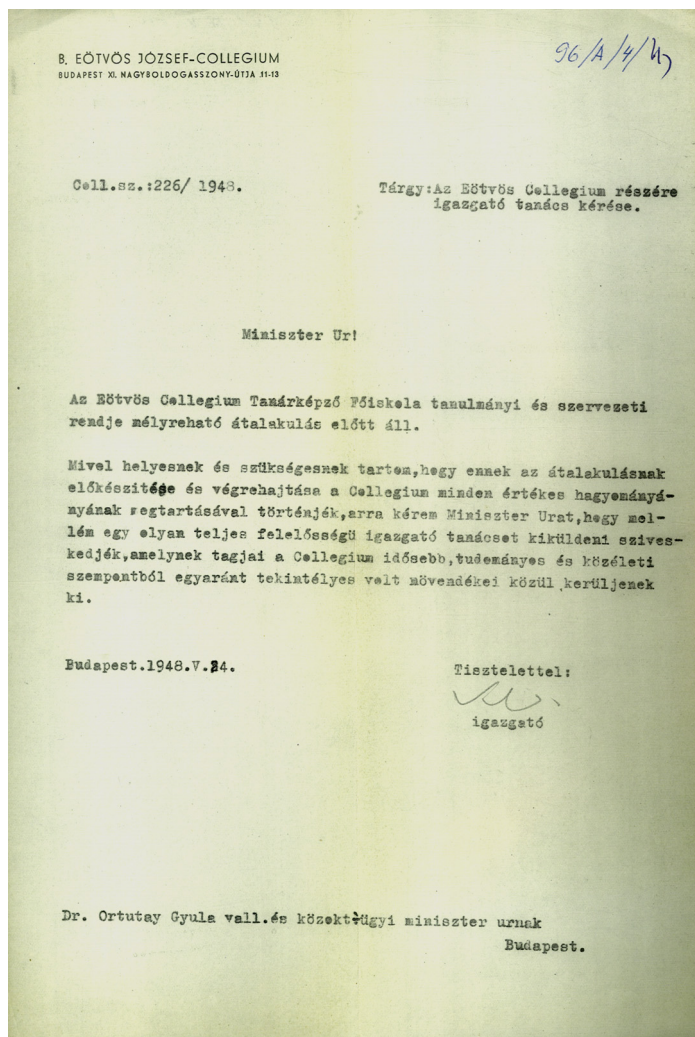
Prohászka Lajos
egyet, ny. v. tanár.

A Collegiumban adott neveléstani órákat Fináczy Ernő kitűnő tanítványa, Prohászka Lajos is. Az 1948-as átalakulást követően azonban neki is távoznia kellett: előbb a Collegiumból, hamarosan pedig az egyetemről is.

C'est également au Collège que Lajos Prohászka, un des meilleurs élèves du célèbre professeur Ernő Fináczy, donna des cours de pédagogie. Pourtant, après les changements politiques de 1948, celui-ci dut aussi quitter l'établissement, et plus tard l'université.

170. (VII/93) 226/1948. Keresztury Dezső levele Ortutay Gyula miniszterhez. Budapest, 1948. május 24. MDKL 50. doboz 96/a/4. dosszié

(VII/93) Coll. sz. 226/1948. Lettre de Dezső Keresztury au ministre Gyula Ortutay. Budapest, le 24 mai 1948, MDKL, boîte 50, dossier 96/a/4

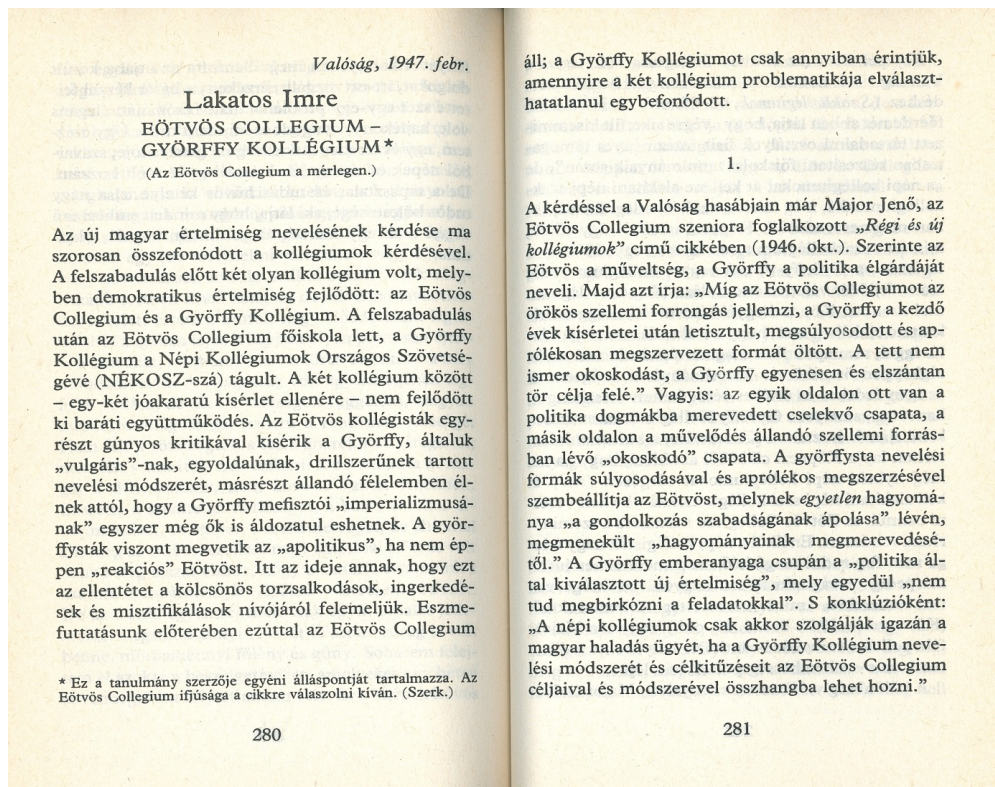

Keresztury igazgatói tervei között szerepelt a Collegium szervezeti szabályzatának átdolgozása. Kézirat vagy tervezet azonban nem maradt ránk, csupán az elképzelésről tudunk. Az átalakítást minden bizonnyal a Collegium főiskolai jellegének elismerése indokolta.

Parmi les projets de Keresztury figurait la révision des statuts du Collège. Cependant, aucun plan concret ne nous est parvenu. La nécessité de la révision des statuts s'expliquait par la transformation du Collège en établissement d'enseignement supérieur.

171. (VII/94) Lakatos Imre (1947): Eötvös Collegium–Győrffy Kollégium. Az Eötvös Collegium mérlegen. Valóság, 1947. február. Közli: Szász, 1985. 280–311

(VII/94) Imre Lakatos (1947) : Collège Eötvös – Internat Győrffy. « *Le Collège Eötvös sur la balance* ». Valóság, février 1947. In : Szász, 1985, 280-311

Azzal, hogy Keresztury Dezső lemondott a kultuszminiszteri tárcáról, a politikai védőburok megszűnt a Collegium körül. 1946 októberétől a *Valóság* hasábjain vita indult az úgynevezett szakkollégiumi kérdésről. Ebben Lakatos Imre írása jelentett fordulatot, aki nyíltan támadta az Eötvös Collegium képzési elveit, és megfenyegette Keresztury Dezsőt: ha nem alakítja át az intézetet az új idők szellemének megfelelően, akkor könnyen lehet, hogy ő lesz annak utolsó igazgatója.

Avec la démission de Dezső Keresztury du poste de ministre de l'Instruction Publique et des Cultes, la bulle protectrice autour du Collège s'évapore et un débat sur le rôle des internats commence dans les pages de la revue *Valóság*. Dans ce débat, l'article d'Imre Lakatos marque un tournant car il s'en prenait ouvertement à l'esprit prôné par le Collège et menaçait Dezső Keresztury en prévoyant que, si celui-ci ne transformait pas l'établissement de manière radicale, conformément à l'esprit des temps nouveaux, il pourrait bien en être le dernier directeur.

172. (VII/95) 329/1948. 201.331/1948. VI.1. Lutter Tibor levele a VKM-hez a Collegium igazgatásának átvételéről. Budapest, 1948. augusztus 1. MDKL 88. doboz. 185/5. dosszié

(VII/95) 329/1948. koll. szám. 201.331/1948. VI.1. Lettre de Tibor Lutter au ministère de la Culture et des Affaires religieuses à propos de la direction qu'il venait de reprendre. Budapest, le 1er août 1948, MDKL boîte 88, dossier 185/5

Keresztury Dezső – a látszat ellenére – nem teljesen önszántából mondott le a Collegium igazgatói hivatalából. 1948. május 5-én a kommunista jelölt Nagy András ellenében a collegisták Vekerdy Józsefet választották diákelnökké. A kommunista hallgatók azzal fenyegetőztek, hogy nem vesznek részt a collegiumi közéletben, ellehetetlenítik az elnököt és közvetve az intézetet is. A kialakult helyzetet Révai József, az MDP kultúrpolitikájának meghatározó alakja úgy oldotta meg, hogy lakására hívatta az érintetteket. Keresztury elé tárt egy listát, amely azoknak a személyeknek a nevét tartalmazta, akiket a választásban való közreműködésük miatt ki kellett volna zárnia az intézetből. Keresztury ezt nem vállalta, inkább lemondott igazgatói posztjáról, bár Révai megpróbálta rávenni a maradásra. Az új igazgató a nyíltan MDP-jelölt Lutter Tibor lett, aki megkezdte az intézet marxista tudósképzővé való átalakítását.

Malgré les apparences, Dezső Keresztury ne donna pas vraiment sa démission de son plein gré. Le 5 mai 1948, c'est József Vekerdy, opposé au candidat communiste András Nagy, qui fut élu président du comité des élèves. Les élèves communistes menacèrent de boycotter les élections en démissionnant de leurs postes au comité des élèves pour appuyer leurs propos. C'est József Révai, un des leaders du Parti des travailleurs hongrois, chargé de la politique culturelle, qui proposa une sorte de solution en invitant les concernés dans son appartement : par la suite, il présenta à Keresztury une liste contenant le nom des élèves à exclure du Collège en raison du rôle qu'ils avaient joué dans cette affaire. Mais Keresztury ne s'y prêta pas et préféra donner sa démission du poste de directeur, bien que Révai lui ait demandé de rester. La direction fut alors confiée à Tibor Lutter, le candidat du Parti des travailleurs hongrois, qui entama alors la transformation du Collège en établissement destiné à la formation de scientifiques marxistes.

19.)

329/1948.koll.szám.
Hivatkozási szám: VKM.201.331/1948.VI.1.

Miniszter Urfi

Tisztelettel jelentem, hogy az Eötvös József Collegium igazgatói
tesztelt a VKM.201.331/1948.VI.1.sz.rendelet alapján dr.Keresztury Dezső,kollégiumi
igazgatótól átvettém.

Az intézet anyagi állagának átvétele folyamatban van.

Budapest,1948.augusztus hó 1.

Tisztelettel:

Székely Tibor
mb.igazgató.

Dr.Orthutay Gyula,vallás-és közoktatási Miniszter Urvak

Budapest,Hold-uca 17.VI.1.U.O.

